

אגרת לבן דורנו

נשמח מאד לקבל תגובות לטוב ולמוטב

במס': 0527149713 (להשאיר הודעה)

או בפקס: 073-7292020

או בדוא"ל: igeret148@gmail.com

הקדמה

המאמר הבא עוסק בנושא ההתייחסות הנכונה ל"ספרי ברסלב", אשר לרבים מאתנו ישנו קושי לגשת אליהם ולעסוק בהם, עקב ההתנגדות שהיתה או שישנה לזה, ומעוד כמה סיבות, שיבוארו בפנים.

והנה אף אני הקטן, שזיכני השי"ת ללמוד בישיבות הק', ולהמנות על בני התורה, היתה לי מניעה כזו, וב"ה שזימן לידי בהשגחה מופלאה (שאכ"מ), להתחיל כן בלימוד ספרים אלו, ובעקבות כך, חיי השתנו ממש מן הקצה אל הקצה, כאשר בד בבד טרחתי לברר את כל ענין ההתנגדות ושאר הטענות שישנם, והתברר לי הכל על נכון ב"ה¹.

וכעת, לאחרונה, נגש אלי אברך בן עליה, ברצון אמיתי לברר ענינים אלו כראוי, על כן ישתבי לכתוב את אשר התברר לי, ובתוך הכתיבה, הזמין לי השי"ת, עוד בירורים נפלאים, ובסופו של דבר, יצאו הדברים מסודרים וברורים בס"ד.

וכשראיתי גודל התועלת שהיה מזה בס"ד, ולבקשת רבים לראות אף הם את הדברים, סדרתי שוב את הדברים, עם מעט שינויים והוספות, באופן שיהא שווה לכל נפש, בתקוה שאכן יהא לתועלת בעזרת ה'.

מיותר לציין, כי אין בדברינו אלה שום כוונה, לעשות נפשות לשום קבוצה, ולא לגרום שום שינוי באורח החיים ובמראה החיצוני, אלא אדרבה, וכפי שיבואר בפנים, כל אחד יכול וצריך להשאיר היכן שהוא וכפי שהוא נראה, כולל המנהגים והנוסחאות וכו', רק לא ימנע משום כך ללמוד בספרים אלו, לפחות באותה מדה שהוא לומד שאר הספה"ק, ולשאוב מהם מלא חפניים תועלת, לעבודת ה'.

חשוב מאד להדגיש, כי רוב העניינים שנתבארו כאן, הם סוגיות רחבות ועמוקות, וכל אחד מהם כמעט שמצריך חיבור בפני עצמו, אך קצרתי בזה מאד, בכדי לא להכביד, ובכדי להגיש את הנקודה בעצמה, כמו כן לא כתבתי את רוב המקורות, מאותה סיבה, אך הכל בנוי על מקורות ברורים, כאשר מי שמעוניין להרחיב את הדברים, ולראות את המקורות, אשמח להיות לו לעזר.

ברור, כי הדברים מיועדים למי שאכן מבקש לדעת את האמת, כי אז אכן יגלה בזה דברים שכנראה לא ידע עד כה, וממילא תהיה בידי את האפשרות לשקול נכון, כיצד עליו לנהוג, אך מי שמתעקש לגשת לדברים באופן של נצחנות, כנראה שהקריאה מיותרת, ולא תהיה בה כל תועלת, משום שיצר הניצחון והליצנות תמיד חזק יותר, ואין בידנו לסייע בעדו. אמנם, בין כך

1. תעמוד על הברכה נו"ב תחי', שעמדה לימיני במסירות נפש של ממש, ועודדה אותי לדרוש וליך בדרכי אמת, ואשר בזכות כך זכיתי לבירור הנכון, המבואר בפנים, בירור הנוגע לכלל תפקידנו בעולם, ונותן משמעות אחרת לכל עבודתנו, ולכל צורת חיינו בזה ובבא.

ובין כך, נראה כי מי שיקרא את הדברים, יגלה דברים חדשים שלא היה מודע אליהם עד הנה. ננסה בעזרת ה' לחלק את דברינו לב' נושאים כללים, שבכל אחד מהם כמה וכמה פרטים, ולאחר מכן נשתדל לענות בדרך שאלה ותשובה על השאלות המצויות.

הנושאים הם: א. הצורך לספרים אלו בדורינו. ב. ההתנגדות לזה. כל אחד מהם ניתן לקריאה בפני עצמו, והסדר אינו לעכובא, אך כמובן לא תושג ההבנה הראויה, כי אם בקריאת שניהם. וזה החלי, בעזרת צורי וגואלי.

פרק א'

עקבתא דמשיחא

נסיונות הדור • לב האבן • שכחת התורה • הפתרון

פתיחה: ה"חפץ חיים" זיע"א אמר, כי יש ה' דרגות בעבודת ה', ולפי זה יכול אדם לדעת היכן הוא אוחז, וכמובן, רק על משקל זה הוא נבחן כלפי מעלה, ואלו הן: א. רותח. ב. חם. ג. פושר. ד. קר. ה. קפוא. (מובא בספר "מאיר עיני ישראל"). דברינו להלן יובנו בעיקר לאלו המנסים לכלל הפחות להיות בדרגת "חם", אך גם מי שאינו בדרגה זו, אינו אמור להמנע מהקריאה, והלוואי יתעורר גם כן.

עקבתא דמשיחא

א. הנה דורנו הוא דור עקבתא דמשיחא, כלומר, מתוך כל ה"קומה השלימה" של עם ישראל לדורותיו, דורנו הוא ה"עקב", העקב הוא בשר גס שאינו מרגיש, וכזה הוא דורנו, כאשר נאטמו הלבבות והמוחות באופן מבהיל ומחריד, כפי שידוע ומרגיש עד כאב, כל מי שמנסה את דרכו בעבודת ה', ובפרט כאשר מנסה לקיים בעצמו "צאי לך בעקבי הצאן", וללמוד מדורות קודמים דרכי ההנהגה, מבחין מיד, כי הדברים רחוקים מאיתנו מאד מאד, באשר חסרים מאיתנו הכלים וה"מצב" שהיה אז.

נזכיר דוגמאות אחדות בכדי להמחיש:

1. ה"חתם סופר" זיע"א הנהיג בשיבתו לומר כל בני הישיבה בכל ליל שישי "תיקון חצות" בציבור, והיה ש"ץ קבוע. פעם אחת הוא היה חסר, ונגש בחור אחר לעמוד. בגמר התיקון אמר החת"ס, שבחור זה מקולקל לגמרי, והראה לכך, שלא בכה כלל במשך כל אמירת התיקון. ואכן התברר, שהבחור ירד לגמרי מהדרך רח"ל. כלומר, כל בחור שלא היה "מקולקל לגמרי", בהכרח היה בוכה באמירת תיקון חצות. ומדובר על שאר ימות השנה ולא דווקא בימי "בין המצרים".

2. תלמידו של ה"חתם סופר" כותב, שדורו ירד אלפי מעלות אחורנית מדור קודם, זאת משום ש"עיניו ראו ולא זר", איך שישנם אנשים שפעמים אומרים "והוא רחום" (בשני וחמישי) ללא דמעה אחת, עד כאן דבריו. לא אמר שראה הרבה בני אדם, וגם המעט שראה, הרבה פעמים כן הורידו דמעות, רק "פעמים" לא הורידו דמעה, וזה כבר ירידה של אלפי מעלות.

3. בהרבה ספרים (ובתוכם ה"דברי חיים" מצאנז) כתוב תיאור של המצב בימים נוראים, וכותב שאפילו אנשים פחותי ערך מאד (הוא ביטוי לאנשים במצב שפל מאד רח"ל) בכו בדמעות שליש בימים אלו, כמו כן ידועים דבריו המפורסמים של ר' ישראל סלנטר זצ"ל

- מלפנים כאשר ידעת, **כל איש** אחזו פלצות מקול הקורא "קדוש אלול" (שבת מברכים אלול).

4. האר"י הק' גילה (מובא בהרבה מחזורים) שמי שאינו בוכה בתפילות הימים הנוראים אות הוא כי נשמתו איננה טהורה. ומובן מזה שמדובר במציאות לא נפוצה במיוחד, ורוב בני אדם מתעוררים בוודאי לבכיה.

וכאלו ישנם דוגמאות רבות מספור על גודל ההשתפכות הנפש, וההרגשים שהיו בדורות קודמים, אפילו אלו הסמוכים לדורנו, כל שכן הדורות המוקדמים יותר. ומה נענה אנחנו, כאשר לא תיקון חצות, ולא "והוא רחום", לא הימים הנוראים עצמם ולא התפילות שבהם מביאים אותנו לידי בכי (על כל פנים לרוב הציבור), ובקושי רב אנו מוזילים דמעה באמירת הקינות בתשעה באב, ובתפילת "ונתנה תוקף" בימים נוראים.

מה הפתרון לזה.

רחמנא לבא בעי

ב. דורנו נתברך בעשייה רבה, באופן מפליא ומעורר השתאות, ממש "אכשר דרא", הידור ודקדוק בכל המצוות, דאורייתא ודרבנן: תפילין, מזוזות, סוכה, ושופר, נר חנוכה, מצה, שבת ומועדים, ועוד ועוד. כמו כן בגמילות חסדים, אפשר לומר שדורנו מצטיין ברמה שלא היתה קיימת בדורות קודמים, כל כך הרבה ארגונים, עסקנים, קופות צדקה, וגמח"ס, החל מגמ"ח למוצצים, וגמ"ח "ילדים אבודים", ועד גמח"ס להלוואות כספיות גדולות, ובוודאי אין לשער גודל התענוג והשעשוע והנחת רוח שיש מזה לאבינו שבשמים, וחלילה לומר שמדובר בצביעות או בחשבונות, אלא באמת, חסד לשם חסד, ומצוה לשם מצוה (כמובן שהיצר תמיד מערב פניות, ועל זה צריך לעבוד כסדר, אך עיקר הדבר כך הוא).

ג. אבל, אין להתעלם מהעובדה, כי **העיקר חסד**: "רחמנא לבא בעי", "בני תנה לבך לי", עיקר העיקרים הוא הלב, הרגש, הכוונה, החמימות, הרצון השמחה וההתלהבות, בתפילה ובקיום המצוות, בשבת ובמועד, וגם, לא פחות, בין אדם לחבירו: חיוך חם, מחמאה אמיתית, השתתפות כנה במצבו לטוב ולמוטב, כמו כן, אמונה ובטחון, אהבת ה' ויראתו, דבקות וכו', כל אלו, שהם עיקר התורה, הם עבודת הלב, ואם זה אינו, הרי שחסר העיקר.

ד. ומלבד זאת, החיסרון בעבודת הלב פוגע אף בעבודות המעשיות, גורם להם להיות חיצוניים, וממילא מלאים פניות, וגם גורם חוסר שימת לב מה עיקר ומה טפל, מה על חשבון מה, ובעיקר, מכביד מאד על הקיום המעשי, שכן, איזה טעם יש לעשיית כל כך הרבה מעשים בלי שום משמעות וללא שום רגש פנימי, וכמה אפשר לסחוב בצורה כזו.

ה. ומכאן השורש לכל הדברים הקשים שכתבו חז"ל על דור עקבתא דמשיחא, כל נסיונות הכפירה והחוצפה, האמת תהא נעדרת ויראי חטא ימאסו, בן קם באביו, בת באמה, כלה בחמותה, מחלוקות לאין שיעור, ולזול נורא בתלמידי חכמים כפי שהארכנו להלן (בפרק השני), וכו' וכו', כל זה תוצאה מכך, שלבנו בל עמנו, האיברים החיצוניים עוסקים במצוות,

אך הלב, רחוק הוא מאד.

חז"ל מסיימים שם: "ואין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים", אך מה נעשה כאשר רח"ל, גם את אבינו שבשמים איננו מכירים, אלא מרגישים זרים ומנוכרים כלפיו.

הנסיגות הנוראים בדורינו

ו. ואם לא די לנו בצרה זו של חסרון הרגשת הלב כשלעצמה, עוד נוסף על כך הנסיגות הנוראים, נוראים ואיומים, של דורנו, שאין שום מילים גשמיות לתאר את נוראותם, נסיגות של פריקת עול, ושל היפך הקדושה, והיפך האמונה, ושלל התאוות המסנורות מכל כיוון, [וכפי שהתבטא הרב ואזנר שליט"א² כי מאז דור המבול לא היה דור כשלנו, וכן כתב בספר "שומר אמונים" (פתיחה) שבדורינו הביא השי"ת שוב את נשמות דור הפלגה, ואנשי סדום ועמורה וערב רב וכו']. כאשר כל זה מעורר זעקה נוראה של "הצילו!!!!" של "מה יהיה?" ושל "מאין יבוא עזריי?", זהו ממש בוץ טובעני, שלא נראה שום דרך להנצל ממנו, מי בטוח על משפחתו, ומי בטוח על עצמו.

ז. ואף אם ננסה להשתמש עם מה שאמרו לנו חז"ל הק', "אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש", מה נעשה, כשכבר גם בתוך בית המדרש יש לו לשכה, או ליתר דיוק, צריך לחפש בתוך בית המדרש אם ישנו איזהו לשכה או פינה שפנויה ממנו, הוא כבר ממש 'בעל הבית' בפנים, דרך כל הפוליטיקה, והפלאפונים, העיתונים והפשקווילים וכו' וכו'.

וכאמור, הדבר כלל לא פלא, אם התפילה נראית כמין עבודה של הנעת שפתיים מהירה, והלימוד מעורב בכל כך הרבה בלבולים, הפסקות, שבועים ופניות, מפני מה אמור היצר הרע לחשוש מהכניסה לבית המדרש, אדרבה, שם יותר נוח וממוזג, למה לו להסתובב בחום המעיק שבחוץ.

ומי שמתעקש לכפור במציאות (צריך לזה הרבה כוח דמיון), יפנה לעסקנים הרבים שעוסקים היום עם בחורים [ואברכים...], המצב מחריד ומזעזע, הנסיגות הנוראים, מספיק בחור אחד עם מכשיר זעיר, וכל הישיבה בסכנה, חבר מביא חבר, ובקצב מסחרר רח"ל, וכן מגפת ה"אינטרנט" ה' ירחם, כל יציאה לרחוב היא סכנת נפשות, וכל נסיעה וכדו' פיקוח נפש ממש.

היצר מסתובב סביבנו, בינינו, ובתוכינו, עם טנקים ו"פצצות אטום", ויורה ללא חשבון וללא רחמנות, רבים חללים כבר נפלו רח"ל, פצועים ללא מספר, ומהו הדבר שיתן את הכוח ביד בן אנוש, להחזיק מעמד במצב שכזה.

ח. חשוב נורא להדגיש ולא רק בכתב אלא גם בליבנו פנימה: כל זה אינו קטרוג ח"ו, ולא תלונה או תביעה על אף אחד, זוהי תמונת מצב של נסיגות הדור, שכך רצה השי"ת שיהיה מצב דורנו, ושמתוך מצב כזה נעבוד אותו, מתוך מצב של "שחה לעפר נפשנו" ושל "דבקה לארץ בטננו" ומ"שם" עתידין להגאל, כל זה צריך לדעת ברור, וחלילה להאשים מאן דהו

2. וכן הוא בהקדמת ספר "שומר אמונים".

במצב זה.

כבר כתבו בספרים (אור החיים הק' ועוד) כי בדורנו אנו שרויים בשער החמישים של הטומאה, ואם במצרים שהיה רק מ"ט שערי טומאה, ירד הקב"ה בעצמו ולא שלח שליח, שמא אם ירד מלאך, יתפס בכוח הטומאה, ולא יהא בכוחו לחזור, כל שכן אם ירד מלאך לדורנו, שהוא שער נ', בודאי לא יחזיק מעמד, אם כן מי שרק שומר תורה ומצוות הוא כבר גדול יותר ממלאך, כל שכן מי שיותר מזה, מובן אם כן, שלא שייך לבא בטענות לאף אחד, אך השאלה עדיין זועקת במלא העוצמה. רבנו של עולם, מה עושים?! איך מחזיקים מעמד? כיצד נשמור על עצמינו ועל משפחותינו מעברי פי שחת.

הן זה לעומת זה עשה אלוקים, ולא יעלה על הדעת, כי השי"ת נתן לכוחות של היפך הקדושה לגדול לממדים כאלו, ונתן בידם כלים "חדישים" מודרניים ומתקדמים, ולא נתן לצד הקדושה באותה מידה, כלים מיוחדים, יותר מדורות קודמים, להתמודדות נוראה זו.

הערה: ייתכן שישנם רבים, אשר שאלה זו שהצגנו עד כה, לא כל כך מטרידה אותם, ולא גורמת להם זעזוע מיוחד, יכולים הם להפטיר: לא צריך לעשות מ"נמלה" - "פיל", או: נניח להקב"ה לנהל את העולם, כל אחד ישתדל לעשות מה שבכוחו "פחות או יותר", ולה' הישועה! יש ב"ה ישיבות ומוסדות, יש בני תורה, ויש גם ב"ה בעלי תשובה המתרבים מיום ליום, ובקיצור, ה"קושיא" אינה כזאת קושיא, וממילא אין צורך גדול בתירוץ.

אך האמת, שמי שאינו טומן ראשו בחול, ומעוניין לחיות את חייו באמת, מי שאכפת לו מחייו, ואכפת לו מחיי ילדיו, משפחתו, והסובבים אותו, יודה בהכרח כי המצב זועק עד לב השמים: כל כך הרבה קרבנות מבתים שלא חלמו עליהם, כל כך הרבה שנאבקים עם יצרם בדם נפשם, וכבר אין להם כוח, ההורים והמחנכים עומדים בעיניים כלות, ואין לאל ידם, כל כך הרבה יאוש ורפיון ידים בקרב צעירי הצאן, וגם בתוך אלו שיותר בטוחים מנפילה ממש, אך כל כך הרבה נסיונות, בלבולים, חוסר בהירות, קושי, מרידות, חושך, חוסר טעם וחשק, קושיות, ספיקות, אדישות, ולב האבן, וכו' וכו', הם מנת חלקו של כל אחד מאיתנו.

ניתן אולי להרחיב עוד הרבה את עומק השאלה, והצעקה שבעקבותיה, אך על כגון דא כבר אמרו, כי למבקשי האמת, אין צורך להוסיף, ולמי שעדיין לא, לא יועיל להוסיף, ועל כן נסתפק בזה.

לימוד המוסר

ט. יש להוסיף נקודה חשובה: לכאורה הפתרון להנ"ל אמור להיות "לימוד המוסר", כפי שייסד הגאון ר' ישראל סלנטר זיע"א, וכנהוג בכל הישיבות הק', שעל ידי זה אפשר להתעורר לעבודת הלב כראוי, ולהתמודד עם היצר הרע. כך לכאורה, אבל רק 'לכאורה', משום שהמציאות המתוארת לעיל קיימת למרות זאת, זאת אומרת שאין בספרים אלו די מענה למצב המתואר לעיל.

והסיבה לכך, אינה משום חסרון חלילה בספרים הללו, אלא כפי שבארו גדולי המוסר³: ספרי המוסר כתובים בסגנון של תביעה וביקורת נוקבת וכו', מה שהיה נצרך בדורות קודמים, כאשר האישיות היתה חזקה, ואפילו חזקה מדי, והיה צורך לזעזע אותה, וזו היתה מטרת שיטת המוסר, אך בימנו שהאישיות כל כך חלושה ושברירית, והעצבות והדכאון שולטים בכל פינה, בנוסף לנסיגות הגדולים כל כך, אין אפשרות לעבוד בצורה כזו, אלא דרך חיזוק ועידוד וכו', וזה לא נמצא בספרי המוסר.

וסיבה נוספת, משום שספרי המוסר מעוררים את האדם למה שצריך לעשות, אך בדרך כלל אין בהם עצות והדרכות מעשיות כיצד לעשות זאת, ובפרט למצב והנסיגות המיוחדים של דורנו, ולכן אין בהם די, וכפי שכבר הזכרנו: לא יתכן שהיצר הרע קיבל כלים חדישים ומודרניים⁴, ולא קבלנו כלים של קדושה חדישים ומתאימים באותה מדה.

אין זה אומר חלילה, שספרים קדושים אלו, תם תפקידם, ושוב אין בהם תועלת, חלילה לומר כן. רק הכוונה, שבמציאות של דורנו הנ"ל יש שלב מוקדם יותר שנצרך, שכאשר הוא יהיה קיים תהיה האפשרות לפתוח את ספרי המוסר, ולראות אותם עצמם באור אחר לחלוטין, באופן שאכן יביא לו תועלת אף בנסיגות דורנו, ואת זה עוסקים אנו לברר, מהו השלב הלזה.

עתידיה תורה שתשתכח מישראל

ט. התשובה לכל הנ"ל היא⁵, בודאי הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו, לא הותיר אותנו ללא פתרון, ואף הקדים רפואה למכה וכדלהלן.

את מצב דורנו ראו כבר חז"ל הק' ואמרו (שבת קלח:): "עתידיה תורה שתשתכח מישראל", ואין הכוונה כפשוטו, שהרי הספרים מונחים לפני כל אחד, [ואדרבה, בבחינה מסוימת ישנה יותר "ידיעת התורה" היום, עקב ריבוי הספרים והאפשרויות, שלא היו בעבר], אלא "שכחת התורה" הוא ביטוי לכך שאין שום שייכות לתורה, אפשר לדעת ואפשר אף לקיים, אך ללא שום חיבור, ללא שום קשר ושייכות, וכפי שתוארו לעיל. ועל זה אמרו גם כן (סנהדרין צח:): "ייתי ולא אחמיניה" [- יבא ולא אראנן], כלומר עדיף שמשיח יבא ולא אזכה לראותו, ובלבד שלא להמצא בדור שכזה.

כי לא תשכח מפי זרעו -- רשב"י

י. על זה ענה רבי שמעון בר יוחאי ואמר, חס ושלום שתשתכח תורה מישראל שנאמר 'כי לא תשכח מפי זרעו', ובזוהר הק' ביאר דבריו ואמר "כי בזוהר דא יפקון מן גלותא"⁶ - בספר

3. הג"ר אליהו לפיאן זצ"ל (שמעתי מהרב יחיאל יעקובזון שיבדלחט"א ששמע מפיו). הרב וולבז צ"ל (עלי שור, מערכת לימוד המוסר בהקדמה), והרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ה עמוד 73).

4. המהלך דלהלן נלקח בחלקו הגדול מהספר "דרכי נועם".

5. לשון הזוהר במדויק: "ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי, דאיהו האי ספר הזוהר, יפקון ביה מן גלותא ברחמי". (רע"מ נשא קכד:)

הזהר הזה יצאו מן הגלות. כלומר על ידי ספר הזהר יהא כוח להתקיים ולהחזיק מעמד בגלות שכזו, וכך להגאל במהרה בימינו אמנו, והיינו: על ידי גילוי הזהר⁶ שהוא גילוי עומק פנימיות התורה, ופנימיות המצוות, וגם פנימיות נשמת ישראל, מקבלים אנו את האפשרות שלא תשתכח התורה, שלא נתנתק ממנה, אלא נשאר מחוברים, קשורים, ושייכים אליה בכל לבנו, זהו עצם עניינו של הזהר הק' ותכנו, לא רק עוד ספר, ואפילו לא רק עוד חלק של התורה, אלא דבר נפלא שיש בו את הכלים להתקיים בחשכת הגלות עם חיבור גמור לתורה והמצוות.

האר"י

יא. למעשה, ספר הזהר⁷ היה נעלם ונסתר במשך קרוב לאלף שנה עד לגילוי, ובמשך הדורות היה נחלת בודדים ממש, ואף על פי כן עצם גילוי, ועצם קיומו בעולם, המשיך כח לעם ישראל, שיוכלו להחזיק מעמד בכל מה שעבר עליהם.

לפני כחמש מאות שנה כאשר נסיונות הדור נעשו גדלים והולכים, שלח לנו השי"ת את רבינו האר"י הק', שביאר והאיר את דברי הזהר⁸ באור חדש לגמרי, וגילה והוסיף עליו עוד כהנה וכהנה, והנחילה לכלל ההמון, שיוכל כל אחד להבין את פנימיות המצוות, ואת שרשם בעולמות העליונים, וכך לתת תוספת כוח וחיזוק כנגד נסיונות הדור המתגברים והולכים. (ועל זה האריך ר' חיים ויטאל זיע"א בכתביו, בגדול הצורך לעסוק בתורה זו, עם ההדרכה וההקדמות הנצרכות, וגדולי הדורות אחר כך הוסיפו אף הם בגדול נחיצות הדבר, ואכ"מ).

החסידות

יב. ירידת הדורות ממשיכה והולכת, במהירות גדולה יותר ובאופן חד יותר (כך אמר הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל), והגיע שלב כזה, שאף כתבי האר"י הפכו לנחלת בודדים, ואילו לכלל הציבור הם מופשטים ונשגבים מדאי, (ובפרט למי שעדיין אינו מוצא עצמו ראוי לגשת אל הקודש), ובנוסף לא היה בהם **לשעצמם** די מענה לנסיונות הדור שהתרבו והלכו.

ואז הוריד הקב"ה גילוי נוסף לעולם, והוא דרכו של הבעל שם טוב הק' ותלמידיו, שלקח את כל תוכן כתבי האר"י, והפשיטם למושגי "עבודה" השייכים לכל אחד ממש⁹.

דרך זו כפי שהגדיר זאת הבעש"ט¹⁰, עיקרה וכללה הם ג' נקודות: א. אהבת ה'. ב. אהבת התורה. ג. אהבת ישראל. וביאורו בקצרה ממש: אהבת ה' - היינו לראות בכל פרט בבריאה את אלקותו ית', ולהתחבר אליו דרך כך. אהבת ישראל הוא, להבין ולהרגיש את החביבות של כל אחד מעם ישראל, וכמה פעולתו גבוהה וחביבה. ואהבת התורה הוא להבין כל מצוה

6. ייתכן שהמחלוקת על החסידות, על פי אמת, לא היה על עצם הדבר, אלא אם כבר הגיע הזמן לגלות תורה זו או עדיין לא, ואכ"מ, אך בדוריני הוא כבר ודאי נצרך וכדלהלן בשם ה"חפץ חיים" זיע"א והגר"י אברמסקי זצ"ל.

7. כך הביא הרה"ק ר' ברוך ממעז'בז משמו.

מה ענינה, מה היא פועלת ומה גודל השפעתה על האדם.

יג. בדרך זו יכול אדם להרגיש מצב שונה לגמרי, כל מה שהוא רואה מולו, בעצם טמון פה התגלות אלוקות, כל מצוה וכל פעולה שהוא עושה, אינו סתם מעשה גרידא, אלא מקשר אותו לבורא עולם, "מצוה" לשון "צוותא", התחברות, וגם פועל דברים נפלאים, ובכלל, הוא עצמו כל כך יקר וחביב, וממילא כל ההרגשה היא שונה, וכל המצב והעבודה מקבלים פנים אחרות.

יד. זה קצת מגוחך, ואולי יותר מקצת, להציג תורה שלמה וארוכה זו בכמה שורות, אך על כל פנים אלו המילים (בערך) שנאמרו על ידי מי שנשלח לעולם לגלות ולפרסם חלק זה, של התורה - וההרחבה של יסודות אלו נמצא בכל ספרי החסידות, כל צדיק לפי דרכו, והוא בבחינת מים שאין להם סוף.

בכדי לקבל מושג, ניתן לקחת כדוגמא את שיחות הרב פינקוס זצ"ל, המוכרים מאד, שהן בעצם במובן מסויים תורת החסידות למעשה (כידוע דרכו בקודש, לקחת מושגים מחכמת הקבלה וכו' ולהפשיט עד כדי הלכה למעשה לכל אחד), וכן הרבה מאד מתוכן ספרי הרב דסלר זצ"ל, ולהבחיל שיחות הגה"צ ר' דן סגל שליט"א, ועוד הרבה משגיחים בדורנו, ובאמת ניכר בשיחותיהם [ובמקומות רבים הדבר מפורש], כי חלק גדול מדבריהם מקורו בספרי החסידות.

ירידת הדורות

טו. אך בזה לא די, הן ראינו, חזינו, כי בדורנו על אף שקיים כבר בעולם דרך הבעש"ט הק', עם כל זה, המצב זועק "שומו שמים", כאשר יצר החיצוניות חדר אף לתחומי ה"חסידות", וכבר מעטים הם היודעים בכלל לומר מהי חסידות, וניתן לחשוב כי בסך הכל מדובר בסוג של משקפיים, צבע גרביים, צורת כובע, וסגנון של חליפה, ובקיצור: בלבוש, בשפה, בנוסח, בשיכון, ובמוסדות. (ובהדגשה חוזרת, אין כאן חלילה זלזול באף אחד, אלא רק תיאור מצב שהיצר הרע הכניס בדורינו ברשות משמים), ואם כן, אין ברירה אלא להסיק, שאין די בתורת החסידות לכשעצמה לסייע לבן דורנו, לצלוח את נסיונות הדור, לא לבטח עצמו מנפילה והתרסקות ח"ו, וכל שכן שלא לזכות לעבודת ה' אמיתית ופנימית, ולעלות מעלה מעלה.

מוהר"ן

טז. וכאן מגיע החדוש הגדול של מוהר"ן מברסלב זיע"א, הקב"ה ממש ריחם על דורנו, ולא השבית לנו גואל, והוריד נשמה גבוהה לעולם, גילה על ידו דברים נפלאים עד מאד, נפלאים מצד עצמם, ונפלאים מצד השפעתם, ודברים אלו הם הם הכלים ללא כל ספק, לאפשר לכל אחד, לכל אחד ממש, ללא יוצא מן הכלל, בכל זמן, ובכל מצב, ובכל דרגה, להתמודד עם נסיונותיו, שלא ליפול ולהתרחק חלילה, ואדרבה, להתמלאות ברצונות אמיתיים ופנימיים, ולמצוא את הדרכים והעצות המעשיות להיות "מחובר" לתורה, להיות שייך **בעצם** לעבודת

ה', להרגיש את נועם התורה ומתיקות מצוותיה, לחיות באמונה תמימה, ולמלאות לבו באהבת ה' ויראת שמים, קדושה ודבקות, שמחה אמינית ועוד ועוד.

יז. כל אלו אינם תיאוריות או משפטי פרסומת, אלו עובדות בשטח, כאשר יודע ומרגיש כל מי שזכה לטעום מעט ממעיין נפלא זה, וניסה להשתמש למעשה בעצות הנפלאות שיש בו. המציאות העולה על כל דמיון היא, כי אכן כל מי שנכנס למהלך זה ברצינות, וישנם אלפים כאלו, מכל החוגים ומכל העדות, שואבים מכך חיות נפלאה, מקבלים משם הדרכה ובהירות רבה בכל פרט ופרט מחייהם ממש, ואינם מסוגלים לחשוב על אפשרות של חיים בלעדי זה.

(חשוב להדגיש, קודם שנכנס לדוגמאות ולהמשך הדברים: כל מה שנכתב ויכתב בעזרת ה' על דרך זו, אין הכוונה למי שמכנה עצמו "חסיד ברסלב", אלא למי שעוסק בלימוד הספרים ומשתדל בקיום התוכן שבהם, בין אם קורא לעצמו "חסיד ברסלב" ובין אם לא).

יח. נקדים כי רובם הגדול של בני דוריני, והכוונה כמובן לציבור השומרי תורה ומצוות, החרדים לדבר ה', אינם יודעים להגדיר "מי הם", כלומר, מה דרכם ושיטתם בעבודת ה', אלא רק "מה הם לא", אני לא שייך לדרך פלונית, לא לעדה פלונית, ולא לחוג אלמוני, שהרי יש בהם חסרונות כאלו וכאלו, אך מה אתה **כן**? כלומר, בודאי שאתה יודע לאיזה חוג וקהילה הנך משתייך, אך מה **כן** דרך עבודתך בעבודת ה', ולזה לא תמיד יש תשובה ברורה.

הריוח הראשון של מי שלומד את הספרים הללו ומתחיל לצעוד עימם, בכך שהוא מתחיל לחיות היטב מה הוא "כן" כלומר, מה דרכו, מה שאיפתו, ומה מטרתו, וכמעט אינו מתעסק ב"מה לא", הדבר תלוי כמובן זה בזה, כאשר עסוקים בכל עת אחר דרכים חיוביות, הרי זה ממלא את המח ואת הלב ואין צורך לחפש את החסרונות שבאחרים, ואדרבה, אם יש עוד דברים טובים במקומות אחרים, מדוע לא לקחת, אך כאשר לא עסוקים בדברים חיוביים, וזה משום הנסיגות הקשים שיש בעבודת ה' ללא העצות המתאימות, אין מנוס מלחפש מה לפחות הרווחתי ב"לא להיות כזה וכזה".

תורת מוהר"ן

יט. ובכן, מהו אכן החדוש המיוחד שבתורת מוהר"ן מברסלב, שכאמור היא הנותנת את הכלים הנכונים והכוח הנצרך להתמודד מול נסיונות דורנו, [וכשנבין זאת, יובן ממילא בבירור, מדוע ההתנגדות היא כל כך חזקה, יותר מלשאר דברים, שהרי ברור, שהכוחות של היפך הקדושה משקיעים את כל כוחותם, במקום ממנו הם חוששים ביותר. שהרי לעומת שאר הדברים, שבהם אף אם ינוצחו, הרי זה נצחון זמני, שונה נושא זה, שבו אם ינוצחו, הם יאלצו אחר כך לעבוד קשה, וברוב המקרים ללא הצלחה ממשית, על כן חשוב לו ליצה"ר להחזיק חזק את המנועול, ובנוסף להפיץ ריח דוחה בכל הדרך המובילה, וכך הוא "מסודר"].

כא. ובכן, האמת היא שאין אפשרות במסגרת מצומצמת כזאת, וגם לא במסגרת גדולה יותר, לבאר מה היא תורה זו, משום שבאמת תורתו של מוהר"ן, הוא כלליות גדול מאד, ועוסק בכל התורה והמצוות, ובכל חלקי עבודת ה', כאשר הוא שופך לתוך זה - אור מיוחד, ופנים

חדשות, ופנימיות נפלאה, לגלות את העומק שיש בכל מצוה, ובכל פעולה של יהודי, ואת עומק הקשר והאהבה בין אבינו שבשמים אלינו, וגודל הנחת רוח וההתפארות שיש לו מכל אחד באשר הוא, מה שנותן לכל העבודת ה' וצד הקדושה, חן ויופי, נעימות ומתיקות, חדשים ומיוחדים, נפלאים ומאירים, וממילא מעורר חשק רב להתקרב להשי"ת ולמלאות תפקידו בשמחה, במלוא התענוג שבדבר.

ומנגד, מתבארים גילויים נפלאים, עצות ודרכים אמיתיים, בכל הנוגע לנסינות דורנו, ובפרט בענייני האמונה והקדושה, מה שנותן את ההסתכלות הנכונה עליהם, והרצון והכוחות והכלים להתמודד אתם כראוי, ולזכות על ידם בדווקא להביא את הנחת רוח שהשי"ת רוצה מדורנו (דווקא) בכלל, ומכל אחד בפרט.

וממילא אין מנוס מלפתוח את הספרים בעצמם, וללמוד אותם כראוי, בכדי להבין במה מדובר, ובכל זאת ישנם נקודות מסוימות מפורסמות יותר, משום שיש בהם יותר אריכות ויותר הדגשה, מפאת חשיבותם בכלל, ולדורנו בפרט, וחלקם משום החדוש שבהם, ואשתדל לפרט חלק מהם בקצרה ממש על רגל אחת, כדי טעימה בעלמא.

אך קודם לכן, יש להדגיש פרט חשוב: הנקודה המיוחדת בדבריו הוא, שהם מיועדים לכל אדם בכל דרגה שהוא, מהגדול שבגדולים, עד הקטן שבקטנים, דרי מעלה ודרי מטה, כאשר כל אחד בדרגתו מוצא שם את מה שהוא נצרך, את ההתעוררות, החיזוק, העצות והדרכים וכו', ומרגיש ממש כי הדברים מדברים אליו. עניין זה הוא כמובן חידוש נפלא, ומוכיח בעליל כי מדובר בעניין אלוקי, ולא בשכל אנושי, וכפי שהרחבנו בפרק הבא.

להלן כמה נקודות:

1. **התחזקות** - עניינו, שבכל מצב ובכל דרגה שאדם נמצא, לעולם אין מקום להתייאש ולומר לעצמו "אין לי סיכוי", אלא אדרבה: דווקא, מעומק הירידה הנמוכה ביותר, יש לשאוף ללא שום רפיון וחלישות הדעת, למדריגה הגבוהה ביותר.

ונכלל בזה ב' עניינים: האחד, כאשר אדם ח"ו נכשל ונפל, או מרגיש רחוק ולא שייך, או שיש לו נסינות גדולים מאד, עד שאינו רואה אפשרות לצאת מזה, עד שמצב זה מביאו ליאוש, הרמת ידיים, וחדלון, ובלבו אומר: מה לעשות, נכשלתי, התלכלכתי, ניסיתי ולא הצלחתי (ובפרט אם ניסה כמה פעמים), כנראה זה לא בשבילי, אולי בגלגול הבא, וכו'. וענין זה מצוי בין על עבודת ה' בכללות, בין על עניין מסוים בו נכשל הרבה, כגון: התמדת התורה, כוונה בתפילה, שמירת העיניים, לשון הרע, כעס, וכדו'.

כאן באה תורת ההתחזקות לאמר: אין מושג כזה של יאוש, נפלת, לא משנה כמה פעמים, אתה יכול עדיין לקום. נכשלתי, אתה יכול להמשיך. אתה מרגיש רחוק, טעות בידך. כל הנפילות, כל הנסינות, אינם "בדיעבד", ואינם הוכחה לאי יכולתך, אדרבה, זהו הדרך בדוקא, שבע יפול צדיק (ולפעמים שבע מאות) וקם, הם אלו שיביאו אותך בסופו של דבר [אם תקום מהם] להצלחה אמיתית.

וכפי שמעיד מוהר"ן (ליקו"מ ח"ב סי' מח) ששמע בפירוש מפי כל הצדיקים, שכל אחד עבר מצבים רבים כאלו, של נסיונות וירידות וקשיים, ומחשבות שאין לו סיכוי, ושהשי"ת לא מתייחס אליו ולתפילתו, וכל מיני חלישות הדעת, ורק משום שלא שתו לבם לזה, אלא המשיכו בעקשנות להתפלל ולחפש ולעשות מה שאפשר, הגיעו למה שהגיעו, [ולא כפי שמקובל לחשוב, שאלו מרגע לידתם היו בעלייה מתמדת ובדרגות גבוהות].

והחלק השני: אף ללא נפילה או מכשול ח"ו, אדם יוצר לעצמו תדמית מסוימת, ועל פי זה הוא מגדיר לעצמו (בתת הכרה או בהכרה מלאה), מה הוא מסוגל ומה לא, וממילא מכניס הרבה מאד תחומים של עבודה, או דרגות מסוימות, תחת הכותרת "זה לא בשבילי", ואינו מנסה כלל לעבוד על זה או להתקדם לעבר זה. משפטים כמו "אני לא מתמיד", "אני לא עובד", "זה לא בשבילי" "זה לצדיקים" "זה לתמימים" וכו', הם שגורים מאד, וממילא האדם נשאר במסגרת מאד מסוימת, כל אחד לפי הגדרתו את עצמו, בלי לנסות לצאת מזה, לגדול ולהתרחב בצורה משמעותית.

זה התכוין מוהר"ן באומרו "כל העולם מיואש", מיואשים מחלקים, לפעמים גדולים, ואפילו גדולים מאד, של עבודת ה', תורת ההתחזקות מגלה מבארת ומוכיחה, שכל זה שקר מוחלט, כל אדם, ללא יוצא מן הכלל, שייך להכל: לכל עבודה, לכל דרגה, ולכל מושג ויש לו אפשרות להגיע לזה. כמובן צריך לילך בהדרגה, קודם כל לרצות, להשתוקק ולכסוף, ולבקש מהשי"ת על זה, ואז לחפש דרכים, לנסות, ולבדוק, וכך להתקדם ללא הרף, אך העיקר - לא להרים ידים, עד שלבסוף בוודאי יזכה. זה חלקו השני של ההתחזקות.

ונמצא במשפט אחד, ההגדרה של התחזקות: להתחזק תמיד ב"רצוא" ו"שוב"! "רצוא" - להתקדם ללא הרף ולשאוף למקסימום, בידיעה שהוא מסוגל לזה, ואם יתעקש, יגיע לזה. ו"שוב" - לא להתפעל משום נסיגה, שום נסיון, ואפילו שום מכשול ח"ו, בשום אופן לא להרים ידים ולהתייאש, אלא להמשיך לרצות ולנסות ולחפש איך להתקרב אל הקדושה, ואיך להתחבר להשי"ת מתוך מצבו.

נדמה אולי ממבט חיצוני, ש"ההתחזקות" היא מין "הרגעה" האומרת לאדם, תרגיש טוב, אל תלחץ, אתה בסדר, ה' אוהב אותך, ואם כן הוא פטור מלהתאמץ. אך האמת הפוכה בתכלית, כל הרפיונות, והבילויים, ופריקת העול, מגיעים כאשר אדם מגיע לנקודת שבירה, ואומר לעצמו, "זהו זה, אין לי סיכוי", או "זה מה שאני וזהו", ואם כן, לפחות להנות קצת מהעולם הזה, נלך לישון, או לשתות פחית קולה, טיול, בילוי וכדו'. 'יש אנשים' שיכולים להתעלות יותר, אני לא, נקודה. עבודת ההתחזקות אינה מאפשרת זאת, מה פתאום לישון, אתה כן יכול, אתה כמו שאתה עדיין מחובר לה', ויכול לעבוד אותו אפילו במקום שאתה נמצא, ואם רק לא תשבר, אלא תמשיך לרצות, ותתעקש ותתאמץ להתקדם, לחזור למקום הנכון, ולעלות עוד, בודאי תצליח בסוף.

וביתר עומק: ההגדרה האמיתית של ההתחזקות היא, לזכור את השי"ת ולהיות מחובר אליו בכל מקום ובכל מצב, כמו שכתוב, "אם אסק שמים - שם אתה, ואציעה שאול - הנך", לחיות

בידיעה שהשי"ת נמצא עמי, על ידי, ואצלי בכל זמן. ותמיד יש לי אפשרות, מהמקום, הדרגה, המצב, בו אני נמצא לעשות לו נחת רוח. זהו ההיפך הגמור מ"שכחת התורה" הנ"ל, וברור שחיים במצב כזה לא מאפשרים, ואף לא מעוררים רצון של הפקרות ח"ו.

2. **שמחה** - עבודה זו היא מעבודות קשות שבמקדש, אך היא נצרכת ומוכרחת ואי אפשר בלעדיה. עבודת השמחה, עניינה, שמחה בעצם עובדת היותי מזרע ישראל, שמחה אמיתית שאינה תלויה בדבר, וממילא, שמחה תמידית בכל מצב ובכל זמן, בלא לתת לשום גורם חיצוני להשפיע עליה. לשמוח כפשוטו על שלא עשני גוי, על שאני ב"ה שומר תורה ומצוות, על שאני מאמין בהשי"ת, ובודאי על כל נקודה טובה שזוכים לחטוף: נטילת ידים, ברכה, חסד, תפילה, ציצית, תפילין, סוכה, מצה, וכו' וכו', ותלמוד תורה כנגד כולם. להרגיש בזה שמחה פשוטה ואמיתית של סיפוק ושל מילוי תפקיד, אפי' אם אין זה בדיוק כמו שרציתי, ולא בשלימות וכו'.

השמחה משנה את כל צורתו של האדם: בעוד העצבות גורמת להתכנסות, עצלות, חדלון, כעס ומרירות, השמחה מביאה התפשטות, זריזות, נמרצות, מסירות, ובעיקר - התחדשות, דבר שאנו כל כך צריכים אותו, להרגיש את המשמעות של כל יום, את המיוחדות של כל מצוה, את הטעם בעבודת ה', את הפנימיות, מתיקות, נעימות, ועריבות שבה. כל זה אפשרי רק על ידי שמחה, ורק על ידי שמחה תמידית.

השמחה כל כך מוכרחת לקיום התורה, עד שמצא בזה השי"ת סיבה מספקת לכל התוכחה הנוראה הנזכרת בפרשת כי תבוא, כמו שכתוב "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה ובטוב לבב", אף שלא נכתב על כך ציווי בשום מקום. בהכרח אם כן, שהדבר נכלל בציווי על המצוות ועבודת ה' בעצמה, והוא חלק בלתי נפרד ממנה.

כל זה לא מגיע מעצמו, כמובן, אך כאשר מבינים כמה הדבר חשוב, עושים כל טצדקי בשביל שכך יהיה, ואז זוכים לכל התוצאות הברוכות של השמחה, אחד הכלים החזקים להגיע לזה, הוא ההתחזקות הנ"ל, וכמבואר למבין, אך בנוסף לזה נתבארו עוד הרבה עצות נפלאות בדבריו לענין זה.

3. **"התבודדות"** - על ענין זה אפשר אולי להתבטא - "עצת העצות"! עניינה, שיחה אישית, קרובה ואמיתית עם בורא עולם, להשיח כל ליבו, כל הרגשותיו, מצביו, תחושותיו, נסיונותיו, קשייו, ושמוחותיו, וכל מה שעובר עליו לטוב ולמוטב, לפני השי"ת. וכל זה בשפה המדוברת, בקביעות, וכמובן ביחידות, במקום שרק אני ובורא עולם נמצאים, וכידוע מהרבה צדיקים שנהגו בזה ושבחו הנהגה זו⁸, אך מוהר"ן הרחיב בזה מאד, בגודל הנחיצות והחובה, ובכל מיני חיזוק, עצות ודרכים כיצד לזכות לזה.

ענין זה הוא קודם כל קיום מצווה דאורייתא של תפילה, פשוט להתפלל על כל צרכיו, קטן כגדול, גשמיות ורוחניות, על עצמו ועל אחרים, ובנוסף, לתפילה כזו ישנו כוח עצום, עוד יותר

8. הרמח"ל (דרך עץ חיים ועוד), יסוד ושורש העבודה (בצוואתו), החפץ חיים (שעסק בזה כל יום בין 4-5 שעות, כפי שהעיד בנו, ועיין עוד "חפץ חיים - חייו ופעלו"), הג"ר שלמה זלמן אויערבך זצ"ל ועוד.

מהתפילות הקבועות, (ואני הקטן יכול להעיד על כך במעשים ועובדות לאין שעור, ניסים ממש כלאחר יד), ואין כאן המקום לבאר מדוע זה כך, [באופן פשוט ניתן להבין זאת, משום שתפילה שאדם מתפלל מעצמו, היא נאמרת הרבה יותר בכוונה ומעומק הלב, וממילא יותר מתקבלת, אך עוד דברים בגו].

אך בנוסף לכוח התפילה שמונח בזה, יש כאן כוח נוסף ואדיר שמונח בזה. כאשר אדם נוהג כך בקביעות, **לספר** את כל קורותיו לבורא עולם, לשוחח עמו על כך, ולבקש ממנו על הכל, הוא לומד בהדרגה לקשר את כל יומו ואת כל קורותיו לבורא עולם, הוא מתחיל להרגיש ולחוש בבירור בקיומו של בורא עולם, ולחיות אתו ממש במשך כל היממה ובמשך של החיים, והאמונה הופכת למוחשית עד כדי ידיעה.

במשך הזמן, הדבר כל כך הופך מוחשי, עד שכאשר קורה דבר מסוים במשך היום, לטוב או למוטב, או שהתעורר איזה ספק וכו', הלב כבר מצפה, מתי יגיע זמן ההתבודדות, ואוכל לשוחח על כך עם בורא עולם, ובמשך הזמן הכל הופך להיות ברור, אין קושיות, אין ספקות, אבא שבשמים לידי, אתי ועמי, אין ממה לחשוש, אין מה להתלבט, פשוט לדבר אתו והכל יסתדר, הדבר הופך לחלק מהחיים, לא רק בזמן ההתבודדות, אלא אף במשך היום, על כל צעד ושעל, אבא, תעזור לי לזה, תתן לי את ההחלטה הנכונה בזה, תציל אותי מזה וכו' וכו', שיויתי ה' לנגדי תמיד.

ונכלל עוד בנקודה זו, העבודה "לעשות מתורה - תפילה", כלומר, כשאדם לומד בספר איזה ענין, או שומע איזה שיחה וכדו', יעשה מזה תפילה, ויבקש על עצמו שיזכה לזה, וענין זה בכוחו להגביה את האדם באופן מפליא ממש. הטיב לעשות זאת תלמידו ר' נתן בספרו "ליקוטי תפילות", אשר נתקן על פי החדושים שבספר "ליקוטי מוהר"י", ולמעשה הספר מלא בתפילות על כל נושא ממש, גשמי או רוחני, וכל מי שזכה להתפלל מעט מתוך ספר זה, גילה תענוג נפלא של השתפכות הנפש על העניינים הטורדים אותנו בכלל ובפרט, בגשמיות ורוחניות, מין הרגשה של ניקוז כל הצטברות שבלב, אך עיקר העבודה הוא לעשות זאת בעצמנו על כל מה שקורה איתנו, ועל כל מה שאנו זוכים ללמוד ולדעת.

אין עצה גדולה מזו להנצל מהיצר הנורא של שכחת הבורא ח"ו, וקיום המצוות ביבשות בלי קשר להש"ת רח"ל, ובכלל נגד כל נסיונות דורנו כפי שהארכנו לעיל. דרך התבודדות, אדם הופך להיות קרוב לבורא עולם, פנימי, ואמיתי. לב האבן מתחלף מהרה ללב בשר חש ומרגיש, דעתו מתיישבת, הוא רגוע, שמח, מיושב, ויודע את אשר לפניו, וממילא, את תפקידו כראוי.

4. **"רצון"**. נקודה נוספת, שהיא עקרונית כלולה בעבודת ההתחזקות, אך היא גם כן נקודה חשובה ועבודה בפני עצמה, ואף היא נקודת חדוש גדולה בתורתו של מוהר"ן.

ביאורה בקצרה: כל אדם מתחיל את חייו עם שאיפות, בדרך כלל גדולות. במשך הזמן הוא מנסה, בדרך כזו ובדרך כזו, וכאשר אינו מצליח, הרי הוא מתמתן בשאיפותיו, עד שבשלב מסוים הוא "נרגע", וחי את חייו "כפי מה שהוא". [ובמקרה שהוא ח"ו נכשל הרבה, הדבר

גרוע עוד יותר, הוא מגדיר את עצמו כחוטא ופושע רח"ל, וממילא כבר לא מנסה כל כך להתגבר. בודאי קואב לו על כך, והוא מעדיף אחרת, אך לא כל כך מנסה, מחוסר סיכוי להצלחה. גם ה"תשובה" נראית רחוקה לקיום מעשי, וכך נשאר המצב כפי שהוא].

ובאמת, נדיר לראות אברכים בני 30 ומעלה, וכש"כ בני 50 ומעלה, מתהלכים עם שאיפות גדולות, ועם רצונות וכיסופין, ובקשה והשתוקקות, לדרגות גדולות, ולעליה מהפכנית, בודאי שיש רצון לעבוד את ה', אך פחות או יותר במסגרת אליה כבר הגיע. לימוד התורה, התפילה, הקדושה, והבין אדם לחבירו, וכמו כן האמונה, כל אלו נשארים פחות או יותר באותה מסגרת ובאותה רמה, מאז היותו בן 30 בערך, עד סוף ימיו.

מוהר"ן הדגיש הלך ושוב - "אסור להיות זקן!", תמיד צריך לחפש עוד ועוד דרגות, אפילו מהפכניות, להתחדש בכל פעם, ולהתחיל לעבוד את ה', כאילו רק היום הוא מתחיל, עם כל החשק וה"ברען", ועם כל הבקשה והחיפוש אחרי "עוד", כמו בחור בישיבה קטנה, לא להרגיש שבע, ולא לנוח לעולם, רק לחפש לעלות עוד ועוד בלי הפסק.

הקושי הוא, כנ"ל, הרצונות הגדולים שהיו ולא הצליחו, ופעמים מדובר בהרבה, ואפילו הרבה מאד נסיונות להצליח, ללא הועיל, וכאן מגיע החדוש של ענין ה"רצון".

החדוש בנקודת הרצון: אדם לא נמדד לפי הצלחתו בפועל, אלא לפי הרצון שלו. אדם ששוואף לדרגות גדולות ולשלימות, ולא עוזב את הרצון אף כשאינו מצליח, ואף כשאינו רואה דרך וסיכויי שאי פעם יצליח, הוא מתעקש על רצונותיו, משתוקק לזה בכל לבו, מתפלל על זה באמת, **זה מה שהוא!** ואפילו אם הוא רחוק מאד, ונכשל ונופל הרבה רח"ל, אם הוא מתעקש לעשות "מחאה", לצעוק בתוך לבו, ולספר לאבינו שבשמים ש"פלנתי [היצר הרע] גזלנא הוא", ואינני מסכים עמו בשום אופן, ולגלות מה הוא באמת "רועה", ולחזור על זה שוב ושוב, לעצמו ולסובביו, ובעיקר בדבור להשי"ת, - בזה הוא ממלא את תפקידו **בשלימות** כבר עכשיו! ולבסוף בודאי יזכה להגיע למה שרצה.

ענין זה מצריך ביאור רחב, ואין כאן מקומו, אך ממש במילה אחת: במבט שטחי נראה, כי הצלחה בעבודת ה', הוא מי שמצליח ללמוד ולהתפלל כמו שצריך, וכן בקדושה ובבין אדם לחבירו וכו' וכו'. אך האמת היא, שאלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, ואם כן אין כל זה בכוחנו כלל וכלל, וההצלחה באמת הוא ה**בחירה** בלבד! כלומר, יש יצר טוב ויצר הרע, ויש שני אפשרויות במה לבחור, אם בעשיית רצון ה', או חלילה להיפך, ואזי, אם הוא בוחר בצד הטוב, זהו ההצלחה, מכאן ואילך, אם יצליח להוציא בחירה זו לפועל, זה כבר סייעתא דשמיא. כמובן, אם ירצה בכל לבו, ויתפלל על זה, יזכה בסופו של דבר אף להוציא לפועל, אך עיקר ההצלחה היתה בעצם הבחירה והרצון הטוב.

וממילא: א. אדם שלא מצליח בכלום, ואף נכשל ונופל כל הזמן, אך הוא ממשיך לרצות לעשות טוב, הרי הוא בוחר שוב ושוב, ואם כן הוא **מצליח!** ב. אדם שמצליח בהכל, לימוד, תפילה, וכל חלקי עבודת ה', הכל זורם, והולך כסדר וכשורה, אם אינו מחפש כיצד להתעלות עוד ועוד, הרי שאינו "בוחר", ואם כן אין זו הצלחה אמיתית. הדברים נשמעים כמובן

מחודשים, אך ברורים מאד לכל מבין.

התבוננות חזקה בנקודה זו, בכוחה להפוך אדם מקצה לקצה ממש, והדבר בדוק ומנוסה.

5. **"אמונה"**. חז"ל גילו לנו שאחר שנתמעטו הדורות, בא חבקוק והעמידן על אחת - "וצדיק באמונתו יחיה", וכפי שביארו בספרים (הגרי"ז מברסק זיע"א ועוד), אין הכוונה לפטור ח"ו מכל המצוות, רק הבסיס והאפשרות לקיום כל התורה, הוא התמקדות ועבודה חזקה על ענין האמונה, האמונה נותנת את הגישה וההסתכלות הנכונה על כל פרט ופרט מעבודת ה', ובלעדי זה אין לו קיום.

נושא זה, למרבה הצער, די זנוח. לא מצויים הרבה שמדברים מזה ועוסקים בזה באופן מיוחד, כפי הנשמע מדברי חז"ל הנ"ל שהיה ראוי להיות, והסיבה לכך: העדר כלים נכונים לעבוד על כך, ולהתעלות בזה, הנושא נראה מאד כללי ולא ממוקד, ובאמת משתדלים באופן כללי שיהיה לנו את זה, אך אין כל כך אפשרות לבדוק את דרגת האמונה שלנו, ועל כן מרגישים שיש לנו מספיק אמונה, פחות או יותר, וממילא נשאר הנושא בקרן זוית, וכנ"ל.

ניתן לומר כי רוב תורתו של מוהר"ן סובב סביב ענין זה, להאיר את האמונה מכל מיני זוויות, ובכל מיני הסתכלויות, לבאר את עניינה בפרטות, כיצד לעבוד על כך, וכיצד לזכות לכך, כמה היא חשובה, וכמה היא נצרכת לכל פרט, מה הם המפריעים לכך, וכיצד להתגבר עליהם, והכל במושגים השייכים לכל אחד באשר הוא, ובעיקר, לסוג הנסיונות של דורנו, שההסתרה בו גדולה כל כך, והספיקות והבלבולים גוברים מכל צד, ושוטפים את הכל בדרכם.

דרך הגילויים הנפלאים, העצות והדרכים, המתבארים שם באר היטב, ניתן להגיע לאמונה שלימה, ברורה ובהירה, לילך בתוך כל מי המבול הללו, ולהרגיש ב"תיבת נח", לחיות ברוגע ובשלוה, לשמוח ולהודות, ולחיות חיים נפלאים, כלשון הכתוב הנ"ל "וצדיק באמונתו יחיה".

6. **"יראת שמים" וזכירת ה"תכלית"**. - המושג "יראת שמים", גורם לרבים הרגשה כבידה ולא נעימה, אולי אף מעט לחץ, המושג "יראה" הפך לדבר המגביל ומצמצם, מפחיד ומעיק וכו'. והענין של זכרון יום המיתה, והתכלית אליה אנו אמורים להתכונן, עלול לגרום שביתה ממש, עצבות וכבידות וכו', עד שממש עדיף לא לדבר על זה, ולא להזכיר את זה.

תורתו של מוהר"ן, נותן לכל זה מבט אחר לחלוטין, "יראת ה' לחיים", המושג של "יראת שמים", ושל ה"תכלית" [זכירת יום המיתה והחיים שמאז והלאה], מקבל גוון חי, מתוק נחמד ונעים, ואדברה, כל העבודה מושתתת על זה. את היום יש להתחיל עם זכירה של "עלמא דאתי" (לקו"מ ס' נד), ותחילת העבודה היא יראת העונש (שיחות הר"ן ה), וכל המשך העבודה מתבססת על כך שאנו זוכרים כל העת מה"תכלית", ומתכוננים לזה כל חיינו, זה מה שנותן את הדחיפה החזקה, והכוח, להתגבר על כל הבלי העולם, ולהתקדם עוד ועוד, וכנ"ל, אך שוב, באופן של "ותשחק ליום אחרון", מתוך נעימות ידידות ומתיקות, שאי אפשר לבאר למי שלא טעם את זה, וכלשון אליהו הנביא (בתנא דבי אליהו) "שמחתי מתוך יראתי".

כב. עד כאן לקטנו מספר נקודות בקצרה, בכדי לקבל מעט מושג במה מדובר. ולסיום, יש

כאן נקודה חשובה נוספת. הזכרנו כי היה את גילוי תורתו של רשב"י, ואחריה של האר"י הק', אך כידוע לכולם, תורה זו קשה מאד ללימוד והבנה, המושגים מאד עמוקים ומכוסים, ולא קלים להשגה, והרוצה לגשת עליהם, צריך לזה רבי מתאים וראוי, וצריך להיות בעצמו ברמה מסוימת של תורה וקדושה, בכדי שיהיה לו הכלים לקבל זאת, ובנוסף לזה ישנה את הסכנה הגדולה של "הגשמה", כלומר, לגשם את המושגים המוזכרים שם, ולציירם לעצמו בציוור גשמי שהוא דבר חמור מאד ומעיקרי הדת כידוע, וצריך הרבה עבודה וסייעתא דשמיא להנצל ממנו.

בתורתו של הבעש"ט זיע"א, ועוד יותר, בתורתו של מוהר"ן, נלמדים מושגים אלו ממש, בדרך עבודה השייכת לכל אחד, המושגים כולם נעשים קלים הרבה יותר להבנה ולקליטה, ובעיקר - להתחברות אל הלב, כמו כן, הדברים מתאימים לכל דרגה, ויכולים להלמד על ידי כל אדם, ובנוסף - אין בהם כלל את סכנת ה"הגשמה" הנ"ל, כאשר מלכתחילה הם מוגשים במתכונת שונה לגמרי, כך שאפשר בדרך זו לקבל בסיס חזק ויציב, וכלים נכונים, לקלוט תורה נפלאה (תרתי משמע) זו.

הפתרון לנסיגות הדור

כב. נחזור לעניננו, כפי שבארנו, תורה זו, עם כל הגילויים הנפלאים והעצות והדרכים שבה, ובפרט עניינים אלו שנתבאר, הם התרופה הבדוקה למה שהגדרנו כנסיון הגדול של דורנו - עקבתא דמשיחא. כאשר נסתמו הרגשות שבלב, והכל הפך להיות יבש וחיצוני, ובנוסף הנסיגות על הקדושה והאמונה, והנסיגות של פריקת עול.

דרך ההתחזקות, השמחה, הרצון, וההתבודדות, ושאר העצות הנפלאות, קורה ההפך מכל זה, בונים פנימיות, מעוררים את הלב, וכפי שאמר מוהר"ן בעצמו ש"ברסלב" אותיות "לב בשר" (כמובא במדרש "אל תקרי בשר אלא בסר"), בדרך זו מסירים את לב האבן ומקבלים לב בשר, ובנוסף מקבלים את קרש ההצלה מכל נסיגות ה"שטף מים רבים", מלחמת העולם השלישית (שאמר החפץ חיים זיע"א שהיא תהיה מלחמה רוחנית, וששתי המלחמות הקודמות יהיו צחוק לעומתה).

ידוע על האדמו"ר מסאטמר זצ"ל שהדגיש בכמה הזדמנויות, וכתב כן בספרו (ויאל משה עמ' שסג), שאין עוד אחד כדוגמת מוהר"ן, שצפה כל כך במדויק את נסיגות דורינו, והכין את הכלים להתמודד עמם, "וזה ענין רוח הקודש, שראה מה הגיע אלינו בעקבתא דמשיחא".

החדוש המיוחד בדבריו הוא, לא רק בעצם נתינת הכלים לבני דורינו "להחזיק מעמד", אלא להעמיד את מצב הדור ונסיגותיו באור הנכון, דורינו אינו "בדיעבד", אלא יש לו תפקיד מיוחד, שמצריך את כל אלו המצבים והנסיגות, ובד בבד, יש לו את היכולת ואת הכלים המתאימים למלאות תפקיד זה, הזכרנו כי דורינו הוא ה"עקב", כלומר הקומה השלימה כבר מוכנה, חסר רק חלק זה של העקב, חלק זה הוא הקשה ביותר, אך בזה אנו משלימים את הקומה השלימה, ואת התיקון השלם, עיני כל הדורות נשואות, אם כן, אלינו, שלימותם

תלויה בנו, ובידנו הדבר.

לימוד הספרים

כג. כמובן, אין בדברינו עדיין שום דבר מעשי כמעט, שכן, עדיין השאלה עומדת בעינה, כיצד אכן זוכים להתחזקות זו, לשמחה שכזו, ולעבודת ההתבודדות, לאמונה ויראת שמים אמיתיים ולכל הנ"ל וכו', לזה יש צורך ללמוד את הספרים, שם נתבארו באופן נפלא ומדהים, עצות ודרכים, אופנים ותחבולות, נפלאים ופלאיים, להגיע ולזכות לזה, על עבודת ההתחזקות בפרט נתחבר ספר "משיבת נפש" המלקט מתוך הספרים את העצות לעבודה זו (ועל ספר זה המליצו החזון איש והגר"ש וולבה זצ"ל, כמובא להלן בסוף פרק ב'), ועל עבודת ההתבודדות התחבר הספר "השתפכות הנפש", שענינו כנ"ל, ליקוט החיזוק והעצות לזכות לזה, ועל שאר הדברים, מלאים הספרים האחרים מזן אל זן, כאשר האוצר מונח בהישג ידו של כל אחד, ועליו רק לפתחו, ולהתחיל "לחיות".

כד. מנסיוני האישי, הסדר המומלץ להתחיל בו, הוא: הספרים "משיבת נפש" ו"השתפכות הנפש", ולאחריהם "שיחות הר"ן", בשלב מתקדם יותר ניתן להתחיל ללמוד בספה"ק "ליקוטי מוהר"ן" עם/ו "ליקוטי הלכות", ומי שמתקשה בזה, יוכל להקדים ספר "קיצור ליקוטי מוהר"ן", או "ליקוטי עצות", ו"אוצר היראה", שהם העצות למעשה מהספרים הנ"ל. ובין לבין ניתן גם כן לדלות מהספרים הנפלאים "ספר המידות", ו"סיפורי מעשיות". יחד עם זה, מומלץ מאד בכל שלב, להשתמש בספר הנפלא "ליקוטי תפילות", אשר מלא תפילות על כל ענין ונושא ממש, ברוחניות וגשמיות, ואפשר לדלות ממנו מלוא חפניים חיזוק, התעוררות והתקרבות.

כה. התוצאות של הלימוד בספרים אלו, כמובן על מנת לעשות ולקיים, פשוט מדהימות, פתאום הכל מתבהר, מה הם החיים, מה מטרתם, מה מטרתו המיוחדת של דורנו, ומדוע ישנם את כל הנסיונות הללו, מה חלקי האישי בכל זה, מה עבודתי כעת ובכל זמן, החיים נעשים מלאי טעם וענין, מתיקות ועריבות שלא מעלמא הדין, ועבודת ה' נעשית דבר אהוב ונרצה, ויותר מזה אי אפשר לבטא, ישנם רגעים (כך יודע אני על עצמי, אך אולי אצל אחרים מדובר ביותר מרגעים) של שכרות ממש, תחושת בירור, רוגע, תשוקה ורצון, תחושה של יש מי שהבין אותי מלכתחילה, צפה את נסיונותי ואת מה שעובר עלי, מבין אותי, ומדבר בדיוק אלי, והלב מלא בתקווה בלתי פוסקת להגיע לשלמות.

כו. וכאן עלינו להתייחס לטענה ה"בוערת" - כל הנ"ל יכול להיות נפלא מאד, אילו לא היה לדבר מתנגדים, אך הלא המציאות הידועה היא, כי לשיטה זו ולדרך זו היתה, ואולי עדיין ישנה, התנגדות גדולה, ואם כן למה להכנס לענין מסובך זה, הנח להם לישראל, ולה' הישועה.

ננסה בעז"ה בפרק הבא לברר את הענין בקצרה, לאמיתו של ענין, ונקוה בעזרתו ית', שנזכה לברר קושט דברי אמת, למען שמו באהבה.

פרק ב'

המחלוקת וההתנגדות

ההתפארות • מחלוקת בין צדיקים • ההתנגדות

דברי גדולי ישראל

ההתפארות

א. אחד הנושאים שעלולים לעורר פליאה ואולי אף "קושיא" בענין זה, הוא נושא ההתפארות, שהתפאר מוה"ר זיע"א בעצמו, בגודל נשמתו, ובגודל השגותיו, ובמעלת המתקרים אליו וכו', הדבר לכאורה תמוה לכשעצמו, וגם כן לא ברורה מטרתו, בפרט לאור העובדה שהוא לכאורה גורם להתרחקות, היפך התכלית הרצויה, לקרב עוד ועוד.

ב. ובכן, בראש ובראשונה הלא ספר "חיי מוה"ר" בו מרוכזים רוב הדיבורים בסגנון זה, לא נמצא בספריה נידחת ועתיקת יומין שנוכל לתלות כי אף אחד לא ראה אותו ולא התוודע לתוכנו, עד לאחרונה, הספר קיים בעולם, ומופץ באותה מידה שמופצים שאר ספרי ברסלב, וכל מי שהתעסק מעט בספרים אלו, בוודאי ראה דברים אלו, ואף על פי כן לא הפריע הדבר לאף אחד, ולא עורר תמיהה אצל אף אחד במשך 200 שנה. צדיקים, גאונים, קדושי עליון, שהתעסקו בספרים (כפי שיובא להלן בעז"ה), כיצד לא עלה על דעתם להקשות קושיא פשוטה שכזו.

ג. עוד יותר תמוה, שאף המתנגדים במשך כל השנים, לא הזכירו טענה זו, אפילו לא כסניף וכחלק משאר הטענות, מלבד הגה"ק ר' ברוך ממעזיב' זיע"א, שגם הוא לא התנגד משום עצם ההתפארות, אלא משום התפארות מסוימת בדווקא. (וראה להלן שהתבטא על מחלוקתו עם מוה"ר שהוא מאותה סיבה שחלק גם על צדיקים מפורסמים אחרים דוגמת הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב והבעל התניא, כדי שיאריכו ימיהם).

ד. נטיב להגדיר זאת אם נאמר, שבעצם מי שעובדת ההתפארות מעוררת אצלו קושיא, הרי זו קושיא על עצמו, מדוע זה כך, במה שונה הוא מכל אלו שחיו עד כעת, שלהם לא היה קשה קושיא זו.

קטגוריא בתלמידי חכמים

ה. והתשובה לזה היא, שבדורנו "עקבתא דמשיחא" חוגג נסיון "החצוניות", כך המצב בכל נושא בעבודת ה', וכפי שהתבאר לעיל בהרחבה בעז"ה. וכך הדבר, וביותר, בענין ההתייחסות לתלמידי חכמים, צדיקים, קדושי עליון, מדורנו או מדורות קודמים.

מה שקורה הוא: עומד לו אדם בדורנו, לוקח תלמיד חכם וצדיק, מדורנו או מדור קודם, מנחת אותו, ומנסה להגדירו ולהבינו, לפי "מיטב" הבנתו, מה הוא היה, כמה גדול, מדוע נהג כך וכך, מה הניע אותו, ומה היתה מטרתו. וישנם אף "תשובות" לשאלות: הוא נהג כך כי רצה להרויח כך, כי היתה לו נטיה כזו וכזו, כך היו תכונותיו או אופיו וכו'.

ו. אלמלא מעורר הדבר זעזוע עמוק, הוא היה פשוט מצחיק, איזו הבנה יכולה להיות לכך, שאדם כערכנו, שצריך להלחם עם עצמו על קוביית "שוקולד", או כל מאכל אחר בעל הנאה כלשהי, יושב ומנסה להבין ולהגדיר אנשים שאינם שייכים כהוא זה למושגי העולם, והכוונה אפילו לצדיקי דורנו, "פלוני אוזח כך ופלוני כך, משום שהוא יש לו את החשבון הזה, ולשני את הנגיעה הזו, הוא רוצה להרויח ענין פלוני, והשני ענין אלמוני", אבל רגע אחד, הלא ה"אדם" (!?) המדובר עסק בתורה עשרות שנים, ללא הפסקה, מסר נפשו לעבודת בוראו, התנתק כליל מהבלי העולם הזה וענייניה, ואם כן, אולי אולי, יש לו הסתכלות שונה, גבוהה יותר, מזוככת ואמיתית קצת יותר, או הרבה יותר, וכנראה הרבה יותר, מקום שבו כל השיקולים והנגיעות שמדברים אלי, אין להם שום משמעות לגביו? כשם שה"שוקולד" שכל כך מדבר אלי, כלל לא מהווה אצלו משיכה.

אך לא, אם בנושא ציבורי מסוים הוא הכריע לא כפי שנראה לי שהיה לו להכריע (וחבל מאד שהוא לא התייעץ איתי) כבר איננו שווה, כל תורתו אינה אמיתית, וכל עבודתו מן השפה ולחוץ, מי אמר בכלל שהוא תלמיד חכם, וגם אם כן, ברור שטעה.

ונמצא, שמלבד עצם החוצפה לבא ולדון עליהם, אם צדקו או לא, יש כאן נקודה מגוחכת עוד יותר: כשאנו מנסים להבין הנהגתם של קדושים אלו, מבלי משים מנסים אנו להבין זאת, לפי המושגים שלנו, כלומר, לפי הרצונות שמנחים אותנו, סוגי הנסיגות והיצרים שלנו, וסוגי החשבונות שלנו. בעוד האמת, שצדיקים אלו, כבר היו נקיים ורחוקים לגמרי מכאלו סוגי שיקולים וחשבונות ורצונות ויצרים, השיקולים שלהם לכתחילה מתחילים ומגיעים ממקומות גבוהים הרבה יותר, אמתיים הרבה יותר, לא קטנוניים כשלנו, וכבר כתב החזון איש, כי אסור לומר על גדול בישראל שיש לו "נגיעה", ואף אם חלילה טעו, אך לא היה זה משום "נגיעה" חלילה, אלא היתה להם טעות דקה מאד בענין: מה יותר רצון ה', ומה יותר כבוד שמים, עולם אחר לגמרי ממה שמוכר לנו, וממה שאנו יכולים לשער בדעתנו הקטנה.

ז. הדברים הנ"ל הם לדאבונינו, ולמגינת כל לב, מעשים שבכל יום, והם חלק מתופעת ה"חיצוניות" של דורנו, וממה שניבאו חז"ל שיהיה בדור "עקבתא דמשיחא" [חוצפה יסגי וכו'], כל ההשוואות בין גדולי הדור ודירוגם, הגנה או גינוי של דעותיהם וכו' וכו', כולם מכנה משותף אחד להם: הסתכלות שטחית וחיצונית באופן מחריד ומזעזע, (חובה להדגיש, כי ח"ו אין שום כוונה בדברים אלו לדבר בגנות מאן דהו, או לקטרט ח"ו, ואף לא בגנות הדור, חלילה וחלילה. הכוונה רק להגדיר ולהמחיש את נסיון דורינו. שכולנו נתקלים בו וצריכים להתמודד עמו).

ח. ובדרך זו מנסים להבין גם כן צדיקים מדורות קודמים, להתאים אותם להבנתנו, ולפי

ראות עינינו, ישנם המסתפקים בצדיקים מהדורות הסמוכים (כ-200 שנה), וישנם שאופק ראייתם יותר רחב, והם מסוגלים "להבין" אף צדיקים קודמים יותר, ואף ראשונים, גאונים, אמוראים ותנאים, ואף נביאים, אך רוב בני אדם כערכנו, עוצרים באיזשהו שלב ומרמזים ידיים בהבנה, שאין לנו עסק והבנה בצדיקים כל כך קודמים, אך הם מרגישים כי כן יש להם את הכלים להבין צדיקים מאוחרים יותר, לדרג ולהשוות, לשפוט ולהחליט, מה היה הגורם להנהגה זו או אחרת, האם "צדק" והיכן "טעה", רח"ל, ה' יצילנו. אל תגעו במשיח!

ט. נחזור לעניינינו, כאשר מופיע בזה"ק המשפט דלהלן "יראה כל זכורך את פני האדון ה' - דא רשב" (ח"ב לח:), או כאשר תלמידיו של רשב"י רדפו אחריו ואמרו "אחרי ה' ילכו כאריה ישאג" (זה"ק אחרי דף ע"ט), האם אנו מזדעזעים, פותחים את דף השער לבדוק באיזה שנה חי המחבר, לרוץ לברר אם גדולי הדור אחזו ממנו או התנגדו לו, ולנסות להבין איך כתב משפט שכזה, מה היתה מטרתו, והאם לא חשש שמשפט כזה ירחיק את הלומד מספריו?! ברור שלא, אנו כמובן נתמה בפירוש הדבר, נעיין במפרשים, נלך לברר, אם זכינו להבין, אשרינו מה טוב חלקינו, אם לא, ניקח עיפרון ונרשום בצד "צריך עיון", וזאת משום שאנו מבינים שאין לנו השגה לא ברשב"י, לא בדבריו, ולא בתלמידיו ודבריהם.

י. וזה כאשר מדובר במשפט שאם יאמר אותו אדם מן השורה, הרי הוא אפיקורס וכופר, והוא יוצא משורות עם ישראל, נידון בגהינם לדורי דורות, ואינו קם בתחיית המתים, אך ברור, שכאשר נאמר הדבר על ידי רשב"י זיע"א, אין בו שמץ מכל הנ"ל, ולא רק שהדברים מותרים להאמר ולהכתב, אלא אף הקורא אותם מקיים מצות תלמוד תורה.

יא. אילו נבין ונשכיל את האמת הפשוטה כל כך, שאין לנו שום שמץ של הבנה והשגה, לא בגדולי דורנו, ובוודאי שלא בצדיקים מדור קודם, וכל שכן מדורות קודמים יותר, נבין, כי כאשר אנו רואים דיבורים שאינם מובנים לנו לפי מיעוט שכלנו, ובפרט כאשר לא מדובר בדיבורים שיש בהם ח"ו דופי, אלא משפטים שנראים "מוזרים", וחלקם אף לא מוזרים אלא לא מובנת **סיבת** אמירתם, ברור, כי מכיון שהדברים לא נאמרו על ידי אדם כערכנו, אלא על ידי שרפי מעלה, מלאכים שאין אנו יודעים לבאר אפי' תנועה קטנה שלהם, ושכל תנועה שלהם היה כל כולו שעבוד מוחלט לבורא עולם ותורתו, ללא שום רצונות עצמאיים, אין זה כל תמיהה עבורנו, אם לא זכינו להבין את דיבורם, וכל שכן אם לא הבנו את הסיבה לאמירת דיבורים אלו.

מותר, ואף רצוי, לנסות להבין, הלא אפילו שיחת חולין של תלמיד חכם צריכה תלמוד, וכל שכן דברים שנאמרו לרבים, אך כאשר ניסינו להבין ולא הצלחנו, ניקח עט ונרשום בצד "לא זכיתי להבין", ונתפלל לה' שיאיר עינינו, אך לא מעבר לכך.

יב. זאת הסיבה שהדבר כלל לא הפריע לאף אחד עד דורנו אנו, מי שהבין הבין, ומי שלא, לא. מה בכך, וכי משום שהוא לא הבין יש ח"ו חיסרון במי שאומרם, וכי את שאר דבריו וכל שכן דברי תורתו אנו כן מבינים, האם כל אחד מבין את כתבי האר"י הק', ומי שאינו מבין, וכי יפקפק במי שאומרם חלילה.

התפארות הצדיקים

יג. ובנוסף לזה, (ואולי אין צורך בתוספת זו), הנהגה זו של התפארות בעצמו, הוא כלל לא חידושו של מוהר"ן, הדבר מצוי כסדר בדברי הצדיקים מכל הדורות, החל מיוסף הצדיק,

9. להלן רשימה של צדיקים שהתפארו בעצמם, לא צוטטו דבריהם (מלבד אחדים) מחוסר מקום במסגרת זו, וגם לא נרשמו כל הצדיקים שהתפארו, משום שמדובר בים שאין לו סוף, ומי שבכל זאת מעוניין ברשימה מלאה ומפורטת, נשמח לעזור לו בכך. (הרשימה להלן מתוך ספר "פאר מקדושים" העומד לראות אור בקרוב בעז"ת):

רשב"י: "די לעולם אני ואתה" (שבת לג.) "ראיתי בני עליה והם מועטין וכו' אם שנים הם, אני ובני מהם" (סוכה מט.) "אם אחד הוא - אני הוא" (ב"ד) וע"ע סוכה מה. ובזוה"ק: אדרא רבה נשא קלב: "משה לא ידע כי קרן אור פניו, ואני יודע" קמז: קכה: רכה; ובתיקוני זוהר תיקון ס"ט, ובאדרא זוטא, ועוד הרבה. **ורבי אלעזר** הבטיח לזקן אחד "אני אצילך מדינה של גיהנם, כי כוחי רב בעוה"ז ובעוה"ב, ובעוזה כוחי שיש לי שם, לא אניח למלאך של גיהנם ליגוע בך" (ויחי רכד).

הלל: אם אני כאן, הכל כאן, ואם איני כאן, מי כאן. (סוכה שם, ולדעת המאירי הכוונה כפשוטו - בפירושו לאבות פ"א מ"ד, וכ"כ רבינו בחיי בכד הקמח עצרת עמ' סב).

משמת רבי בטלה ענוה. א"ל **רב יוסף** לתנא, לא תתני ענוה, דאיכא אנא [אל תאמר שבטלה ענוה, שהרי אני בעולם, ואני ענוותן]. (סוטה מט.)

רב נחמן: כולי עמלא לגבי ידידי בדינא, דדקי ניהו. (ב"מ פו, וע"ע בכורות לז).

בן עזאי: "כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום, חוץ מן הקרח הזה [היינו רבי עקיבא]. (בכורות נח) ובחגיגה טו, במעשה דאלישע (אחר), אמר **ר' יוחנן** "כשאחוז אותו ביד, מי ימחה ביד", ובתוס' הביאו מהמרדש, שאמר **ר' מאיר** : אם יגאלך טוב - היינו הקב"ה - יגאל, ואם לאו, וגאלתיך אנוכי.

וע"ע: **ר"ב** (עירובין נג), **נחום איש גמזו** (תענית כא), **ר' חנינא ור' חייא** (כתובות קג), **חנינא בן אחי ר' יהושע** (ברכות סג), מעשה דר"ח ור"ה (ב"מ לג) **רבה** (ב"מ פו), **רב כהנא** (שבת סג), **רב דימי** (ערכין טז), **כמה תנאים ואמוראים** (מגילה כז: כח), **אבבי** (סוטה מה, ערכין ל: קידושין כ), **רבא** (עירובין כט), **ר' יוחנן** (ירי' ביכורים פ"ב ה"ב), **רב** (ירי' פאה פ"ו ה"ג, סוטה פ"ט ה"ב) ומעשה דרבי **עקיבא ור' שמעון** (ירי' סנהדרין פ"א ה"ב).

וכן בדורות שאחריהם (נכתב לא לפי סדר הדורות, ובדאי שלא לפי ערך חשיבותם, רק כפי המזדמן):

רב האי גאון (ספר חסידים, דפוס ברלין ס' תר"ל, רש"י (בפ' יחזקאל מבג, ובספר פרדס יוסף ח"א ע' רגע), הרד"ק (במכתב "ואין רב בספרד מדקדק בדברי חז"ל בחומריהו ובקוליהו יותר ממני", הובא ב"מגדולי התורה והחסידות" ע' עא), **מהר"ם לובלין** (שו"ת ס' פח ועוד), **מהרש"ל** (שו"ת רש"ל ס' יב, שו"ת רמ"א ס' ו), הקדמה לשיש יבמות ובחולין, **אוה"ח** (פ' ויחי ועוד, והקדמה לפרי תואר), **שאגת אריה** - "כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום, חוץ מר' אליהו הוילנאי" (ויקהל משה ע' קעב וע"ע בנין שאול ע' קב, האיש על ההומה ח"ב ע' צד), **חת"ס** (חוט המשולש ע' קיב, קק, קכב, ועוד, אוצרות הסופר ג' ע' 6 "כמה כח עולה לי, כדי שתלמיד יוכל להביט בצורת", שפע חיים ירח האיתנים ח"ב ע' קטו, רבינו שמעון סופר ע' מ'), **רע"ק איגר** (חוט המשולש ע' רג), **פני יהושע** (שו"ת פני אה"ע ס' נ), **ר' יחזקאל אייבשיץ** (הקדמה לכו"פ, ודברים מבהלים באגרת להפני" בעת המחלוקת) **ר"ש קלוגר** (זרע חיים ע' רלא) **מהרא"ל צינץ** (מלא העומר איכה בתולדותיו ע' כח, ספר ברכת השיר ועל מצבתו שהבטיח כי מי שידיפס חידו"ת יהא למליץ בעדו, וכששאלוהו מניין הוא בטח בזה, אמר, כי סוחר אינו תולה שלט אם אין לו מה למכור), **היעב"ץ** (מגילת ספר ע' 38), **החוקוני** (עיר וקדיש ע' 84) **האדר"ת** (המאיר לעולם ח"א), **רמ"ע מפאנו** (בספר תולדותיו ע' 82), **החפץ חיים** (לקח טוב פ' חוקת, ועוד) **החזון איש** (מימי לא בטלתי מהרהורי תורה אפי' שעה קלה אם לא באונס, ואמר שאילו היה יודע מחורבן יהדות אירופא היה מבטלה, רק "לא הודיעוני מן השמים", ועוד), **ר' ירוחם ממיר** (האדם ביקר ע' כב), **הגר"ח סלנטר** (המאורות הגדולים ע' כב מ), **ר"א לופיאן** (אור דניאל שעא), **מהר"ל** (קובץ מכתבים מקוריים ע' 18), **הגר"ח פלאגי** (צוואה מחיים יב), **הגר"י גוסטמן** (היא שיחתי רג), **הגר"י לוינשטיין** (שם תשכ"ו), **הנצי"ב** (שם תקצג, ובס' עובדות והנהגות לבתי ברסק ח"א), **מהר"י בירב**

הנביאים הק', תנאים ואמוראים לרוב, ובפרט רשב"י בזה"ק, ועד האר"י הק', ותלמידו ר' חיים ויטאל, הרמח"ל, הגר"א, הבעש"ט ותלמידיו, זיע"א, כך שהדבר כלל לא היה תמוה ולא חדש בעיני אף אחד, אך אין צורך לזה, משום שכפי שבארנו, אין לנו שום השגה בו ולא בדבריו, כך שגם אם אכן היה יחיד בזה, לא אמור להיות הדבר תמיהה עבורנו.

יד. והביאור הפשוט בלא להיכנס לעומק, לבאר הטעם שכך נהג הוא וכך נהגו עוד הרבה צדיקים וכנ"ל, הוא על פי המבואר בגמ' (נדרים סב.) ונפסק בשולחן ערוך (יו"ד רמו, כא), שמוותר לו לתלמיד חכם להודיע עצמו במקום שאינו ידוע בכדי שישמעו לו, ויש אומרים שהוא חובה, [ובירושלמי, (והובא בתשובת הרשב"א פ"ד ובמהרש"א שם), מבאר לפי זה הפסוק "יהלך זר ולא פיך" כ: יהלך זר, ולא - אם אין זר שיהלך, אזי - פיך, צריך אתה להלל עצמך], ועל כן בהכרח נצרכו להודיע את גדלותם בכדי שיקבלו דבריהם.

טו. כמו כן ברור, (ויש הרבה להאריך בזה, אך בקצרה ממש), שאין כלל שייכות בין התפארות לגאווה, "גאווה" ענינו, הרגשת יישות עצמית, שזהו עבודה זרה ממש, וההיפך הגמור מביטול להשי"ת, ה"התפארות" הוא בסך הכל תיאור עובדות, על דרגתו, מעשיו, וגודל נשמתו, ואמנם באדם מן השורה, ההתפארות מביאה אותו לגאווה (ולא שהיא עצמה גאווה), אך בצדיקים שביטלו את כל יישותם להשי"ת, אין זה כך, אלא אדרבה, בזה עצמו הם מו מגלים את גדולתו ית', שהשפיע עליהם כאלו מעלות טובות. ועיין בדברי השל"ה הק' (ח"ה פרשת עקב) שכתב ששלימות הענוה היא 'מידת השתוות' שיוכל העני לשווח ממעלתו לעין כל ללא כל התפעלות, וכן כתב הסבא מקלם (חכמה ומוסר ח"א אות פב) שהעני האמיתי הוא פעמים עניו ופעמים מתנשא, בבחינת "במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו", והוסיף: "זהו סוד יקר, אשר יכשלו בו רוב בני אדם".¹⁰

התייחסות הצדיקים להחולקים עליהם

טו. נמשיך עוד מעט בענין זה. במשך כל ההתנגדות שהיתה לחסידות בכלל, ולברסלב בפרט, לא היה אדם שפוי בדעתו, ובוודאי לא צדיקים וגאוני עולם, שזלזלו בצדיק כלשהו, כל הנושא היה, הדרך, ההנהגות, אם נכונות הן אם לאו, אך ברור היה לכל כי כולם היו צדיקים, קדושי עליון, שרפי מעלה, שאין לנו שמץ בגדלותם.

(אוצר הגדולים קלב), ר' בצלאל אשכנזי (בשו"ת סי' יד), מהר"ם שיק (שם שנח), אור שמח (שם תסט תפא), ר' אהרן כהן (שם תקנא) ר' משה פיינשטיין (שם תרט"ז), הגר"י אברמסקי (פניני רבינו יחזקאל ע' מח)

וביותר בדברי האר"י הק' (שבחי האר"י, ושער הגלגולים, ועוד הרבה), ותלמידו מהר"ח ויטאל (ספר החזיונות ועוד), והרמח"ל (באגרותיו, ובתיקונים חדשים), והגר"א (דור דעה, הקדמה לפאת השולחן, הקדמה לספדצ"ג, רב פעלים ז, קול התור באריכות שהוא נהויר דמשיח בן יוסף ואתחלתא דגאולה וכו'), והבעש"ט ותלמידיו (נועם אלימלך, ר"פ מקוריץ, היהודי הק', ר' ברוך ממעזבוז, המגיד מזלאטשוב, ה"אוהב ישראל" מאפטא, דברי חיים מצאנז, המגיד ממעזריטש, בעל התניא, דגל מחנה אפרים, ר' נ"צ מרופשיץ, המגיד מקוזניץ, הקאצקער, האבני נזר, ועוד הרבה).

ידוע [גם בקרב המתנגדים] שהגר"א זצ"ל אמר על הבעש"ט שהיה בעל השגה גדולה. בעל התניא שהוא היה זה שאתו חלק הגר"א (ולא כמקובל בעולם שחלק עם הבעש"ט בעצמו), מוזכר תמיד כסדרן בדברי המשנה ברורה כאחד מעיקרי הפוסקים, שמו של ר' לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א תמיד נזכר לשם ולתהילה בקרב כל העדות והחוגים (והוא, אגב, היה מהתומכים הגדולים במוהר"ן ותלמידו), דברי ר' צדוק הכהן מלובלין זיע"א משמשים כבסיס ממש לכל בעל מחשבה, ולרוב בעלי המוסר, (ואף הוא השתית חלק גדול מתורתו, ואולי רובו, על תורתו של מוהר"ן), כמו כן ידוע על הקשר החזק וההערכה העמוקה שהיו בין ה"צמח צדק" לר' יצחק מוואלוז'ין (בן הגר"ח), ובין החפץ חיים לה"אמרי אמת" מגור ושאר צדיקי אותו הדור. ה"מופתים" של האדמו"ר מנעסכ"ז זיע"א סופרו בקביעות ע"י הגר"ח מבריסק ובנו הגר"י זצוק"ל. וידועים דברי הגרא"מ שך זצ"ל (מכתבים ומאמרים כמה פעמים), שלולא החסידים לא היה קיום לעולם, ועוד ועוד דוגמאות לרוב לענין זה.

אך עצם הצורך בראיות הוא משום חולשת הדור, הדבר כל כך פשוט, אדם שייגע בתורה, ומסר נפשו כפשוטו על כל ענין בעבודת ה', לא ברגע אחד מאבד מעלתו. זהו חדוש "מרענן" של עקבתא דמשיחא.

טז. זאת להבדיל מיליוני הבדלות מהכופר הידוע ש"ץ ימ"ש, ששם ההתנגדות והדיבורים כולם כווננו עליו, לא רק על דרכו, והחילוק ברור וניכר לעין.

[י]. המעונין להוכיח בדברים, יעיין בספר "הגאון" (ח"ג בחלק העוסק בפולמוס ההתנגדות לחסידות), שם יראה ברור, כי לא היה חלילה שום זלזול באף אחד מהצדיקים לשום צד, וכל הנושא היה עצם ההנהגה והדרך אם נכונה היא. (חוץ מהציטוטים מספרי המשכילים שישנם שם, שהם בודאי זלזלו בצדיקים כולם, כולל כמוהו גם בגר"א ובכל התורה והיהדות).

ועיין עוד במכתב הרב דסלר זצ"ל לבתו, (מובא בספר 'מכתב מאליהו' ח"ה עמוד 37) בביארו את המחלוקת על החסידות, שם גם כן ניתן להוכיח כנ"ל]

גדלותו של מוהר"ן

יח. וממילא לבא לדון על מי שהוחזק כצדיק עליון, מלאך קדוש, אם הוא אכן היה צדיק או לא, ועד כמה, ואם זה מוסכם, הדבר אפשרי רק בדור ששופט את שופטיו. בדור שאינו מבין (ללא עבודה כמובן) שיש מעט פנימיות, והרבה הרבה עומק, מעבר למה שהעניינים הבשריות והגשמיות שלנו "משיגי הגוף" רואים.

יט. ובר מן דין, אף אילו לא היה מפורסם שמו כצדיק פלאי, ולא היינו שומעים כלל על שמו מעולם, רק היה מוצא אדם בגניזה עתיקת יומין את ספריו, וללא שום ידע מוקדם היה פותח אותם, ומנסה ללמוד מתוכם את מהותו של המחבר, הרי שהספרים כולם זועקים:

1. גאונות מפליאה ובלתי אנושית. בהיקף, בהבנה, בעומק ובהשגה וכו', (ודי אם נציין דוגמא אחד שסיפר הגה"צ ר' יעקב מאיר שכטר שליט"א, שסיפר לו אחד מגדולי המקובלים הליטאיים, שלמד סימן אחד ב"ליקוטי מוהר"ן" [סימן ח' או י"ח], במשך שלשה חדשים,

וגילה שם 360 מושגים שונים בקבלה, באופן שאין אפשרות כלל בשכל אנושי להשיג זאת).

2. צדקות נדירה, שהרי בכדי לכתוב תוכן כזה, מוכרח להיות הכותב שייך לעניינים אלו, כאשר הם לא רק ליקוט, אלא חדושים עצומים שנבעו מתוך תוכו, והם מצביעים ללא ספק על רמה בלתי נתפסת בעבודת ה'.

3. ההנהגות הנוראות, שאותם נהג כבר מילדותו, הרי הם מפעיימים כל מי שיש לו אוזן שומעת ולב מרגיש, (ואולי גם למי שאין...), כזה ניתוק מהעולם הזה, כזו פרישות, כזה ביקוש האמת במסירות נפש שאי אפשר להעלות על הדעת, וכל זה מגיל ילדות ממש.

(ייתכן שיהא מי שיאמר על סיפורים אלו "אני לא מאמין למה שכתוב" "כל אחד יכול להמציא" וכדו'. וכדאי להבהיר: א. ישנו סיפור ידוע על החפץ חיים שהגיע ל"עדות אופיי" בבית משפט, וכשבא סיפרו עליו סיפורים מופלאים בגודל ישרותו, שאל השופט את המספר, האם אתה מאמין לכאלו סיפורים, אמר לו, אינני מאמין, אך האם גם עליך מספרים כאלו סיפורים?! והרעיון מובן. ב. מי שכתב את העובדות הוא תלמידו ר' נתן זצ"ל, ורואים בדבריו כסדר את הדיוק הרב, כאשר הוא תמיד מצטט את הלשון המדויק, ובמקום שלא זכר את הלשון המדויק הוא מציין זאת, וכן מה שלא ידע מעצמו אלא שמע מאחרים הוא מציין זאת). ג. כמדומה, שכל סיפורי ומשפטי ההתנגדויות למיניהם, מתקבלים בקלות יתירה, גם כשאין להם שום מקור ברור, בוודאי לא באותה רמה של מקורות כאלו, ואם כן עלינו לשאול את עצמינו, אם חוסר האימוץ שלנו בסיפורים הנ"ל, הוא מצד היושר, או חשבונות אחרים).

על כל פנים, המתגלה לעיני הקורא, ללא שום מידע מוקדם, שבעל הספרים הינו ענק שבענקים, תלמיד חכם, צדיק, קדוש ופרוש, שרחוק לגמרי מכל מושג שמוכר לנו.

יש בנותן טעם לציין, שר' צדוק הכהן מלובלין זיע"א המפורסם בגדלותו, טרח לכתוב מראי מקומות על "ספר המידות" שכתב מוהר"ן, להראות מקור הדברים מהיכן לקוחים, (והיה פעם שרצו להדפיס מחדש ספר זה, ולא היה בנמצא כי אם אצל ר' צדוק זיע"א, ובקשו ממנו הספר לכמה ימים בכדי להעתיקו ולהדפיסו, ולא הסכים, באמרו שאינו יכול להשאר אפילו יום אחד בלא הספר).

כ. ואם כן לאור כל הנ"ל, הרי התמיהה על דברי ההתפארות שנאמרו ע"י מוהר"ן זיע"א, אין לה מקום, שכן, אין לנו השגה בו, ואין כל תמיהה, אם לא זכינו להבין את דבריו והנהגתו, מפני מה כך אמר או עשה, אין לנו אלא לכופף ראשנו ולומר, קטנים אנו, בדעת ובמעש, ולא זכינו להבין. מותר וגם רצוי לנסות לברר ולהבין את פשר הדברים, אך לא כמבחן לבחון את מהותו של מי שאומרם, ולא כמבחן אם לשמוע לו ולקבל דבריו בכל הנוגע לעבודת ה'.

ההתנגדות

כג. השאלה השניה המעסיקה את המבקש היא ענין ההתנגדות של גדולי הדורות לחסידות בכלל ולברסלב בפרט.

ובכן, קודם שניגש לברר את העובדות, חשוב לשים לב, כי עצם המושג "התנגדות" שוב נתפס בעינינו באופן חיצוני, לדידנו "מחלוקת" "התנגדות" פירושו: אחד מהם אמת, והשני - לא אמת. אך לא כך היא השקפת התורה, ההסטוריה היהודית רצופה מחלוקות, בכל זמן, וכמעט בכל נושא, וחז"ל מחלקים לנו בין מחלוקות לשם שמים למחלוקות שלא לשם שמים, כאשר הם פוסלים מחלוקות שלא לשם שמים, וכלל לא מגנים, ואף ניתן לומר מעודדים, מחלוקת לשם שמים. ועל מחלוקת כזו נאמר בחז"ל "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", כלומר שניהם אמת. אף שבשכלנו קשה לתפוס, כיצד ייתכן, שבית שמאי שאומרים מותר, ובית הלל שאומרים אסור, שניהם אמת, אך זאת האמת של התורה.

כה. מוהר"ן זיע"א כותב בכמה מקומות שהמחלוקת בין צדיקים הוא דבר עמוק, ושייך לענינים גבוהים הנשגבים מבינתנו, ופעמים שהצדיקים "יוזמים" כביכול, מחלוקת, בכדי לפעול הסרת כל מיני קטרוגים וכדומה, דברים עמוקים, כבשונו של עולם. ועוד כתב, שמי שרואה מחלוקת בין צדיקים, אות הוא לו משמים שפגם בנפשו, שאם לא כן לא היה רואה מחלוקת. וביאור דבריו, לא שלא היה רואה לפניו שתי דעות, שזהו ענין עובדתי, אלא לא היה רואה "מחלוקת".

כו. יש כאן נושא נוסף, עמוק ורחב מאוד, ננסה לכל הפחות לנגוע בו. והוא מה שמצינו שעל הצדיקים הגדולים לאורך כל הדורות שהתנגדו ולחמו בהם עד כדי שפיכות דמים ממש, ובחלקם ואולי ברובם, ההתנגדות הייתה על ידי תלמידי חכמים וצדיקים, ואפילו גדולי הדור. החל מיוסף הצדיק, שהתנגדו לו אחיו, השבטים הק', משה רבינו ע"ה שהתנגד לו קורח שהיה אדם ענק שבענקים, [וכתוב בספרים, שאילו היינו רואים אותו אנחנו פעם אחד, לא היינו יודעים להכריע במחלוקת שהיתה] ועמו מאתיים וחמישים ראשי סנהדראות, כלומר, כל גדולי הדור, דוד המלך נרדף על ידי שאול ודואג "אביר הרועים" ואחיתופל שדבריו "כאשר ישאל איש בדבר האלוקים", שאול עצמו זלזלו בו בתחילת מלכותו, כך מצינו גם אצל ירמיה הנביא, וזכריה, ועוד ועוד. עד הדורות האחרונים, כאשר ידועה המחלוקת העצומה שהיתה בין גדולי עולם היעב"ץ זיע"א ור' יונתן איבשיץ זיע"א, לאר"י הק' היו מתנגדים, כנראה מספיק חשובים שר' חיים ויטאל זיע"א נצרך להשיב להם בכתביו, את הרמח"ל רצו לרצוח ממש רח"ל, וכן ההתנגדות לשיטתו של ר' ישראל סלנטר זצ"ל, וכל זה דוגמאות ספורות ללמד על הכלל כולו, ודי בהם בכדי להוכיח הרעיון הנ"ל.

כז. הביאור הפשוט ביותר שניתן לומר בזה, הוא, היות וכוח של צדיק הוא כוח עצום לקרב בני אדם לעבודתו ית', ובפרט הצדיקים הגדולים שהקב"ה גילה על ידם דברים נפלאים שמיועדים במיוחד לתקופה בה היו בעולם, הלא בהכרח להשאיר את כוח הבחירה בעולם, ובאופן כזה, שעדיין תמשיך ירידת הדורות (שגם הוא ענין עמוק אך מוכרח), וכיון שעל ידי התקרבות לצדיקים וקיום דבריהם אפשר להנצל כמעט כליל מירידת הדורות העצומה או מהנסיגות המיוחדים לדור זה, בהכרח למנוע את הגישה האוטומטית לעברם, וליצור מניעה חזקה מאוד, ובאופן שיהא צורך לאדם "לבחור" בדרך הטובה לו, ואז ממילא זכאי הוא אחר כך לסייעתא דשמיא המיוחדת שיש בדרך זו, אחר שהגיע אליה מכוח בחירתו. אך כמובן יש

בזה עוד הרבה ענינים, ואנו לקצר באנו¹⁴.

מה ההכרעה

כח. זהו בנוגע לעצם המושג התנגדות, ונתבאר שפעמים רבות מדובר במחלוקת לשם שמים, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, אך לא די בזה, משום שעדיין לא נדע, באיזה דרך עלינו לצעוד, הלא בכל אופן יש כאן ב' דעות, שמאחורי כל אחד מהם עומדים צדיקים קדושי עליון, ומנין לנו הכלים להכריע.

כט. ובאמת, תשובה מספיקה לכך, כבר נתבאר לעיל בפרק הראשון של איגרת זו בהרחבה רבה, מדוע ברור כי עלינו לבחור בדרך זו.

נוסף על זה, שמעתי מהרב יחיאל יעקובזון שליט"א ששמע מזקני הדור הקודם, (הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל והגה"צ ר' אלי' לופיאן זצ"ל והאדמו"ר מאמשינוב זצ"ל), שההתנגדות לחסידות היתה מחלוקת לשם שמים, ורצון ה' היה שזה יתחיל כך, אך למעשה אלו ואלו דברי אלוקים חיים, ובדורנו כבר לא קיימת התנגדות זו.

וכן שמעתי מהרב ע. גיסין שליט"א, שרבו הרב גיטלמן זצ"ל (תלמיד מובהק להמשגיח ר' ירוחם זיע"א), שאל להחפץ חיים זיע"א על ענין ההתנגדות לחסידות, ואמר לו, שבתחילה חששו גדולי הדור מדרך זו, כיון שהיתה דרך חדשה, והיו הרבה שיטות בעם ישראל שגרמו לחורבנות רח"ל, אך כאשר כבר עברו מאה שנים, ורואים אנו, כי שיטה זו לא רק שלא הזיקה ח"ו, אלא אדרבה, הוא עמוד השדרה של קיום היהדות בדורות אלו, שוב אין ההתנגדות בתוקפה, עד כאן דבריו. אם כן אין כאן כלל מחלוקת.

וכן כתב הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ה עמוד 39), שכיום אין חולק כי צריכים את שני הדרכים יחד בכדי להצליח בעבודת ה'.

המחלוקת על מוהר"ן

ל. אך כיוון שיסוד השאלה בטעות יסודה, עקב אי ידיעת העובדות לאשורן, על כן ננסה בכמה שורות, להציג את המציאות עצמה כפי שהיתה, ולברר את העובדות לאמתן, האם אכן היתה התנגדות, כמה, ועל ידי מי, מה היתה דעת גדולי הדורות בזה, ומה היוצא מכל זה לגבי כל אחד ואחד מאיתנו, וכך נגלה שאין כאן כל מקום לפקפק ולהסתפק.

יודגש, כי הדבר נעשה בליט ברירה, ובזהירות מרובה, משום שעצם ההתעסקות בענינים אלו, מסוכנת מאד, וכמוה כהתעסקות באש, אך ההכרח לא יגונה, ונשתדל ליגוע רק במה שמוכרח, ומי שחפצה נפשו להרחיב את היריעה, יכול למצא את הדברים בהרחבה גדולה

14. יש תחת ידי, מכתבי הרב נ. לנדסמן שליט"א, י"ד דרכים לבאר ענין זה, ממה שליקט מהספרים, ונשמח לזכות בזה את הרבים.

בספרים¹², ולא עלינו המלאכה לגמור.

אך נדגיש שוב, כי אין הכוונה חלילה וחלילה, לגנות מאן דהוא, ובודאי לא שום צדיק ח"ו, שכולם היו שרפי מעלה שאין לנו שום השגה בהם ובדרכיהם, והלואי היינו זוכים לנשק כפות רגליהם, רק להציג את העובדות כפי שהן, וכבר ביארנו כי מחלוקת בין צדיקים, אף שנראה לנו כפי שהוא נראה, יש בהם דברים עמוקים מאד, ובשום אופן אין לפרשם כפשוטו, עד כאן ההודעה, ומכאן ואילך, צדיקים ילכו בם וכו', ואנו את נפשינו הצלנו.

לא. ובכן, בתחילת חייו של מוהר"ן הסתיר עצמו מאד, ואף על פי כן במשך השנים, מאז היותו בן י"ג ועד היותו בן י"ח התקרבו אליו כמה מגדולי תלמידיו, עד שבשנת תק"נ בערך, כשהיה כבן י"ח, כבר התפרסם מאד, והיו לו תלמידים רבים, ביניהם כאלו שהיו בעצמם רבני עיירות, בעלי מופת, ומנהיגי קהילות וכו', והרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב העיד "שהוא יודע שרובם ככולם הם לומדים מופלגים, יראים ושלמים, ואנשי מעשה וכו'" (דוגמא מפורסמת הוא תלמידו "המגיד מטרוביץ" - הרה"ק ר' יקותיאל זצ"ל, שהיה בתחילה תלמיד המגיד ממעזריטש, והיה רב של שמונים וארבע עיירות באוקרינה, (ואף בעל התניא לקח ממנו הסכמה על סדורו), וכשהיה בן שבעים התקרב למוהר"ן).

ואכן, כל גדולי אותו הדור (ששמעו ממנו), העריכוהו וכבדוהו מאד, ובעל התניא, והרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב הפליגו בשבחו, וגם ה"סבא משפולי", כבדו מאד ודיבר בשבחו, וארחו בכבוד מיוחד בחזרתו מא"י (בשנת תקנ"ח), ועל הספר "ליקוטי מוהר"ן" שלח את תלמידו (ר' זלמן הקטן) לקבל הסכמות מגדולי הדור, והביא בידי הסכמות רבות, אך הוא לא רצה להדפיסם בגודל ענוותנותו, ורק בהדפסה השנייה שהיתה לאחר הסתלקותו, הדפיסו ד' מהם שנשארו לפליטה לאחר שכולם נאבדו במשך הזמן, ובמעט הסכמות אלו ניתן לראות את גודל הערכתם אליו, כאשר ה"חוזא מלובלין" זיע"א התפלא על כי יש לו צורך בהסכמה ממנו, ע"ש. עכ"פ בשלב זה לא היה עדיין שום חולק.

לא. בשנת תק"ס באו ב' חזנים אל ה"סבא משפולי", והעלילו בפניו עלילות בדויות על מוהר"ן¹³, (אחר שלא הסכים שיגשו לתיבה ביום הכיפורים, וכשנגשו בעל כרחו, השתתקו באמצע ולא יכלו להמשיך, והוכרחו לרדת בחרפה גדולה), וכגון, שעקב רצונו שיתפללו תלמידיו בהתלהבות, התיר להם לשנות י"ש קודם התפילה¹⁴, ועוד כהנה וכהנה, ואז החל לחלוק עליו, והוא היה החולק היחיד עליו מבין גדולי הדור, אך כמובן אנשים מן השורה החלו משום כך לרודפם ולהצר להם.

12. בתוכם: חיי מוהר"ן, ימי מוהר"ת, ימי התלאות, טובות זכרונות, ובצורה מסודרת בספר "באש ובמים", ובנוסף בספר "שבחו של צדיק".

13. ואכן מוהר"ן הגיב על המחלוקת, כי הם ציינו לעצמם אדם מסוים, ועל האדם הזה באמת צריך לחלוק, רק שלא הוא האדם הנ"ל, וממילא אין שייכות לכל זה אליו.

14. כאשר באמת החמיר בזה מוהר"ן יותר מאחרים, ובעצמו לא שתה אפילו מים קודם התפילה, ותלמידו ר' נתן, כותב במקומות הרבה בחריפות על אלו שמקילים לשנות קודם התפילה.

ובשנת תקס"ב כשהמחלוקת התפשטה, היו רבים מגדולי אותו דור ששלחו מכתבי תמיכה למוהר"ן, וכתבו לו בחיבה ואהבה שהם מחזיקים עמו, ואלו הם - הרה"ק: ר' לוי יצחק מברדיטשוב, ר' גדליה מליניץ, ר' ברוך ממעז'בז, ר' זאב מטשרניאוסטרה, ר' אברהם מקאליסק [תלמיד הגר"א ולאחר מכן תלמיד המגיד ממעזריטש], ר' אריה לייבוש מוולטשיסק, ר' אברהם דב מחמלניק, זיע"א.

והרה"ק בעל התניא שלח להכריז כי מי שחולק על מוהר"ן הרי הוא כמי שחולק עליו ועל דעתו הק'. והרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב אמר אז להרב שמואל יצחק מטשערין: "תאמין לי, אם הייתי יודע שהעולם ישמע בקולי, אז הייתי צועק בקול גדול שהיה הולך מסוף העולם ועד סופו, שכל מי שרוצה להיות איש כשר וצדיק, ועובד ה' באמת, יהיה זהיר וזריז להתקרב להרה"ק ר' נחמן מברסלב, אך ידעתי נאמנה, כי לא די כי לא ישמעו בקולי, אף גם יתעורר על ידי זה מחלוקת גדולה גם עלי, ואולי יש אחד שמהרהר בתשובה על ידי, ואפסיד גם את זה". (חיי מוהר"ן של"ג)

[לב. במאמר המוסגר: בכדי להוכיח שוב, כמה עניני המחלוקת נשגבים מבינתנו, נביא כמה דברים שאמר אז ה"סבא משפולי", שלפי פרשנות פשוטה שרגילים אנו לתת למחלוקת, אין להם הבנה:

1. פעם אחד אמר: "בפרשת נח כתוב "צדיק תמים היה בדורותיו", וכתב רש"י "יש דורשים לשבח, ויש דורשים לגנאי". וקשה, אם יכולים לדרוש לשבח, למה לדרוש לגנאי, סתם ולא פירש. והמשני: אלא שכן הוא הדבר אצל הרה"ק מוהר"ן שהוא צדיק תמים ואף על פי כן אני דורשו לגנאי". (כך סיפר ר' שלום חיים פרוש ששמע מהרב גראמאן נכדו, שיש להם קבלה כזו איש מפי איש).

2. כאשר הגיע השמועה על הסתלקות מוהר"ן, רץ אחד מאנשי הסבא משפולי לבשר לו על כך בשמחה, והסבא משפולי כששמע זאת נכנס לחדרו ובכה מאין הפוגות, וכשיצא אמר [תרגום מאידיש] "אם רק ידעו העולם מה שהפסידו כעת, היו נופלים כולם עם פניהם לקרקע".

3. סיפר הרה"ח ר' לוי יצחק בנדר זצ"ל (שהיה גר באומן), שמדי פעם היה מגיע נכדו של הסבא משפולי לציון הק' של מוהר"ן, ומוריד שם הרבה דמעות, ואמר שיזוע שזקינו בכה הרבה מאד על פטירת מוהר"ן, ועל דבר המחלוקת היה אומר "אינני מבין בענינים כאלו".

4. בספר "תפארת מהרא"ל" מובא שאמר הסבא משפולי, כי דרכו של מוהר"ן אינה צריכה לדורו, אלא למאה וחמישים שנה לאחריו, ואם כן לדידן, גם הוא מסכים שאין מחלוקת.]

לג. לאחר כמה שנים נסע מוהר"ן לדודו הרה"ק ר' ברוך ממעזבז זיע"א, ולא הסכים לתלמידו שיתלווה אליו, באמרו כי לא יהיה טוב לו לראותו בכך, ואז באותה פגישה

החל הרה"ק ר' ברוך לחלוק עליו, וכשהיו צדיקים שרצו לנסות לעשות שלום ביניהם (ביניהם אמו פיגא ע"ה, ובעל התניא), אמר להם מוהר"ן, כי אין אפשרות כזו.

לג. וכבר הזכרנו (אות ג) כי הרה"ק ר' ברוך זיע"א חלק על כל גדולי דורו, (ביניהם על ר' לוי יצחק מברדיטשוב, ובעל התניא, ור' ישראל מרוז'ין, זיע"א), וביאר בעצמו לאחד מתלמידי הרה"ק ר' שלום מפּרוביטש זיע"א, היות שראה צדיקים שעלו לדרגות גדולות ולא האריכו ימים, ולכן לקח עצמו לחלוק עליהם ול"קטרג" עליהם כביכול, בכדי שיוכלו להמשיך בעבודתם ולהאריך ימים.

לד. ובפרטות לגבי מחלוקתו על מוהר"ן מובא, כי לאחר בריתו של מוהר"ן, נכנסו הרה"ק ר' ברוך, ואחיו הרה"ק מסדליקוב בעל "דגל מחנה אפרים" אל אחותם מרת פיגא אם הרך הנימול [שהיו הם רגילים לכנותה "פיגא הנביאה"] לברך אותה, ובקשה האם מהר"ר ברוך שיברך את הרך הנימול, שלא יהיה עליו מחלוקת, והניף ידו בביטול ואמר "דאס איז פארפאלן" [זה אבוד!] כלומר, הדבר בלתי אפשרי. (פעולת הצדיק לד, שיח שרפי קודש בשא).

וסיפר ג"כ נכדו של הר"ר ברוך זיע"א (ר' מיכטש'ע), שפעם כשישב על ברכי זקנו, ישבו שם אנשים ולגלו על מוהר"ן, וכשיצאו, אמר לנכדו "תדע, שמה שיש למוהר"ן ברגלו, אין לכל אלו בראשם", ושאל אותו, אם כן מפני מה שתק, אמר לו "מפני שנשמתו גבוהה מאד, ואין לה קיום בלא המחלוקת שעליו, והדיבורים כנגדו". ואמר גם כן לצדיק אחד מבאי ביתו, אם תרצה אף אתה לעשות כמו אלו שמדברים על מוהר"ן, אתה תשחק באש, ואני ששתקתי, כי אני מוכרח, כדי שיוכל להיות בזה העולם.

המחלוקת על תלמידו ר' נתן.

לה. תלמידו הגדול ר' נתן זיע"א, היה תלמיד חכם מופלג, כידוע, (כבר בהיותו בן 20, ידע את כל הש"ס ושו"ע על בוריו, וחמיו הגאון הגדול ר' דוד צבי אויערבך זצ"ל שהיה רב של 80 עיירות, רצה למנות אותו תחתיו בתקופות מסוימות, ובמקרה מסויים של שאלת עגונה מסובכת לא הסכים הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב להתירה ללא הצטרפותו, והרה"ק ר' אהרן, נכד בעל התניא אמר עליו שכל כתבי האר"י מונחים לו על כף היד, והרה"ק מקאצק אמר עליו ש"מצח מאיר מסתתר מתחת ל"דאשיקל" [קסקט] פשוט").

ועם כל זה כשהתקרב למוהר"ן (שהיה גדול ממנו רק ב-8 שנים), ביטל עצמו אליו לגמרי, בראותו את גודל ועומק השגותיו, ומאז והלאה לא זז כמלוא נימא מדעת רבו, בביטול שאין כדוגמתו, וטרח בהוצאה לאור והפצת תורתו, והוא זה שכתב למעשה וסידר לדפוס את כל תורת מוהר"ן (ליקוטי מוהר"ן, ספר המידות, שיחות הר"ן, סיפורי מעשיות), והוסיף עליהם מעצמו [בפקודת רבו] את ספריו שלו (קיצור ליקוטי מוהר"ן, ליקוטי עצות, ליקוטי הלכות, וליקוטי תפילות), עד שאמר עליו מוהר"ן, שלולא ר' נתן, לא היה נשאר מתורתו אפי' דף אחד לפליטה.

ועקב ביטולו הגדול, לא הסכים בשום אופן, לאחר הסתלקותו של מוהר"ן, להקרא בשם

"רבי", רק נשאר בשם "תלמיד", ובאופן זה המשיך להנהיג את תלמידי מוהר"ן, והפיץ את ספריו ותורתו של מוהר"ן, ועל ענין זה היו טענות והתנגדות, שאין זו הדרך, והחלו לקרוא להם "טויטע חסידים" - [חסידים לא חיים], משום שאין להם רבי חי, אך לא ידוע על אחד מהצדיקים באותו זמן, ואחר כך, שנקט בטענה זו, וכנראה שרק אנשים מן השורה הפריע להם הדבר.

לו. ובשנות תקצה-תקצח, היתה עליו מחלוקת גדולה ע"י הרה"ק מסאווראן, אך גם כאן הסיפור היה דומה, כאשר בתחילה היו ב' צדיקים אלו ידידים בלב ונפש, ואחר כך על ידי מעשה שהיה (ניתן לראותו בספר "באש ובמים" פרק כה), החל אחד מחסידי הרה"ק הנ"ל, לבדות כל מיני שמועות שוא על הנהגתו של ר' נתן, עד שהחל לחלוק עליו ולדבר כנגדו.

[נציג דוגמאות ספורות ממה שבדו עליו, ומהם נלמד על השאר: א. שאינו מאמין בתורה שבעל פה¹⁵. ב. שאכל בשר בתשעה באב (ואחר כך התנצל המספר, שאכן הסיפור אמת, אלא שהיה זה בת"ב שחל בשבת...). ג. שהחזיק בת בזרועותיו. (ושוב הודה לאחר מכן, שהיתה זו נכדתו בת חצי שנה...). ד. כששלחו פעם אחד אתרוג מהודר להרה"ק הנ"ל, שכב השליח בדרך לנוח, והניחו לידו, ובינתיים עבר גוי על ידו, וראה פרי לא מוכר, החליט לטעמו, נשך את הפיטם - והאתרוג נפסל. לאחר מכן העלילו שגוי זה נשלח על ידי ר' נתן. ומזה נלמד על כל מהלך הדברים].

לא מצאנו לנכון לספר על כל המאורעות שהיו בעקבות כך, משום שכפי שהארכנו, אין לנו עסק במחלוקות בין צדיקים, ולא מלאנו לבנו להכנס לענין מסובך שכזה, מי שחש בכל זאת שיהיה לו תועלת מהדברים, יכול לעיין במקורות הנ"ל.

לז. כאשר הדפיס ר' נתן בשנת תקע"ו את הספר "סיפורי מעשיות", התנגד לכך הרה"ק מאפטא, בטענה שאין זה מיועד עבור אנשים פשוטים, רק לבעלי השגה, ואף על פי כן ראה ר' נתן לנכון כן להדפיס, כיון שכך שמע מפורשות ממוהר"ן, ואחר כך בשנת תקפ"ד נפגש עם הרה"ק הנ"ל, וקבלו בכבוד גדול, ודברו מגדולת מוהר"ן, אם כן אף הוא לא חלק על הנהגתו למעשה.

התייחסות גדולי הדורות לתורת מוהר"ן

לח. מלבד צדיקים אלו, לא היה עוד חולק על מוהר"ן מבין הצדיקים, ואדרבה, גדולי דורו, והצדיקים מהדורות שלאחריו, העריכוהו מאד, והפליגו בשבחיו, כפי שמובא באריכות רבה בספר "שבחו של צדיק" ממקורות נאמנים, להלן נציג מעט מהם, ועוד עובדות שידועים לי, שלא הובאו שם.

15. ר' נתן כותב על כך במכתב, בכאב גדול, כשהוא מציג את הסתירה בדבריהם עצמם. כאשר היה שם אחד, שבנו התקרב אליהם, והחל ללמוד כל היום גמ' ופוסקים (שהוא תורה שבע"פ), ואביו צעק עליו ואמר לו: "אני נותן לך לאכול על מנת שלא תלמד רק דף גמרא אחד בכל יום, לא יותר, כי מי שלומד כל היום הוא ברסלבר...".

אך יש כאן מקום להתייחס למה שמפורסם שהרה"ק ר' פינחס מקוריץ זיע"א, דיבר קשה כנגד חסידי ברסלב, ואמר "כי לא כאלה חלק יעקב", כפי שמובא בספר "מדרש פנחס", (לאמיתו של דבר המדובר הוא בהרה"ק ר' רפאל מבערשיד תלמידו של הרה"ק ר' פינחס מקוריץ כפי שמתברר מציון התאריך של שיחה זו), אך האמת הפשוטה היא, שבכת"י של הספר מובא להיפך, שכששמעו שדיברו נגד חסידי ברסלב, גער בהם קשות, ואמר שזהו הוצאת שם רע ולא כאלה חלק יעקב. (ראה להלן בסיפורו של מהר"ם שפירא, ועי' הערה 46).

לט. להלן כמה דוגמאות:

- מה שאומרים העולם בשם ה"חפץ חיים" שעיקר ההתנגדות היתה על ברסלב וחב"ד, מלבד שאין לזה שום מקור, הרי זה ממש ההיפך מהאמת, שכן ראש שושלת חב"ד, בעל התניא, מוזכר כסדר במשנה ברורה וכו", ולגבי ברסלב, אמר לתלמידו ר' הירש ליב ליפל זצ"ל שאם הוא מתקרב לחסידות שיתקרב לברסלב ששם שומרים על השו"ע.
  - מהר"ם שפירא מלובלין (ראש ישיבת חכמי לובלין, ומייסד הדף היומי), נתן בכל ראש השנה את בנין הישיבה לחסידי ברסלב, והתפלל אף הוא עמם, ואמר שאף שאמור הוא להתפלל בבית הכנסת של מהרש"ל עקב היותו רב העיר, "אסכים לחתום על גט פיטורין מהרבנות, ולא לאבד את התפילה עם חסידי ברסלב", ופעם באמצע התפילה התרגש מאד, ואמר "גיוואלד, דער ליקוטי מוהר"ן אליין דאווניט" [הליקוט"מ עצמו מתפלל]. וכששלחו לו מכתבים בגנות מה שמוסר להם הישיבה, קרע אותם. (מתוך ספר "ר"מ שפירא - במשנה באומר ובמעש", ח"ב ע' 138, ומפי הר"ר משה בורשטיין שליט"א).
- וכן סיפר, שבצעירותו עסק הרבה בספרים אלו, ואביו לא הסכים לכן, עקב הדברים שכתובים

46. להלן מכתב מהר"ר מרדכי סוקולובר;

"הנה ראיתי אצל איזהו אנשים, אשר נמצא אצלם הספר הקדוש מדרש פנחס מרבי פינחס מקארעץ, ובסופו נדפס איזהו דברים מתלמידו רבי רפאל ז"ל בערשיטער, וז"ל שם: "על איזה מידה רע שהיה פנחס וכו', ופעם אחת אמרו על הברסלבר, ורקק פה לא כאלה חלק יעקב", וראיתי שם נמחקו אלו השורות, מחמת שלא נחא להם שימצא אצלם דברים נגד כבוד הצדיק הקדוש מוהר"ן זצ"ל מברסלב.

על כן למען המצוה שלא יגלו פנים בתורה שלא כהלכה, אמרתי להודיע מה ששמעתי מפי החסיד ר' וועלויל נ"י מאנשי מעמד באומן, אשר למד אצל דיין מחסידי בערשיט בטעפליק, ולמד הדיין ספר ליקוטי מוהר"ן, ובא לשם אחד מידידיו ושאל אותו, הלא הרבי דובר על זה, והראה לו המדרש פנחס הנ"ל, והתחיל הדיין לתלוש בשער, וצעק; גיוואלד, הלא הייתי בעצמי בעת המעשה, שדיברו איזהו אנשים לשון הרע על הברסלבר מה שבדו כזב כידוע, והתחיל הר"ר רפאל ז"ל לצעוק על זה מאד, הייתכן לבזות ת"ח צדיק קדוש כמוהו, ורקק על האומרים לשון הרע, פה פה לא כאלה חלק יעקב, כי זהו מדה רעה לשון הרע ומוציא שם רע כידוע.

ועתה בא וראה כי זה הפשט האמת, כי כתב שם "אמרו על הברסלבר" ואין כתוב מה אמרו, וגם מהו המדה רעה שהיה מגנה. גם שמעתי בבירור מאנשים נאמנים מהרב מטעפליק ר' שמואל אבא ז"ל נכד הרב פנחס קארעצער ז"ל מה שצעק בטעפליק, על מבזי כבוד רבינו זצ"ל, ומבואר כהנ"ל.

כה דברי הכותב למען המצוה שלא יציאו לעז על המדרש פינחס, בדברים אשר לא ייתכן לשמוע.

יום ה' לסדר "הנני נותן לו את בריתי שלום" תרפ"ב לפ"ק. מרדכי מנחם נפתלי האלבערשטאט מו"צ דפה ק"ק סאקאלאוו.

בספר "מדרש פינחס" נגד חסידי ברסלב (עי' לעיל אות לח) וע"כ למד בהחבא, ופעם אחד תפסו אביו כשהוא לומד בזה על מיטתו לאור הנר, וגער בו. לאחר מכן פגש ר' מאיר את האדמו"ר מגור - ה"אמרי אמת" זיע"א, וסיפר לו דברים כהווייתם, אמר לו האמרי אמת, שיש שם טעות, ובכתי"י של הספר מובא הסיפור להיפך, שגער על אלו שדיברו נגד חסידי ברסלב, חזר וסיפר לאביו, והלה אמר שיש לו את כתב היד ויבדוק שם, ובדק ומצא שאכן כך הוא.

● ר' חיים שמואלביץ זצ"ל, אמר על עצמו שכאשר הוא רוצה לפתוח את מוחו, הוא לומד בספר ליקוטי מוהר"ן, ועל ידי זה נפתח המוח. [מפי תלמידיו]

● מה שידוע שבסקווירא לא למדו ליקוטי מוהר"ן, כבר אמר הרה"ק ר' אלעזר טווערסקי זיע"א, שהיו מאבותיו ורבותיו שספר זה לא עלה על שולחנם, והיו מהם שספר זה לא יד מעל שולחנם. וכאשר בא האדמו"ר מסקווירא זיע"א לאדמו"ר מסאטמר זיע"א, ואמר לו שיש להם קבלה לא ללמוד בספר זה, אמר לו ר' יואל: "מול כזה ליקוטי מוהר"ן, מעמידים כזו קבלה?".

● מה שמקובל בסלונים, שהתנגדו ללימוד ספרים אלו, הביא בספר "שבחו של צדיק" מהרה"ק ר' מרדכי מסלונים, שקיבל מאבותיו, שהרה"ק ר' משה קוברניר למד בזה, ולא מצא בזה שום חיסרון ח"ו, וע"ש עוד.

● ישנם הטוענים, שבכמה מקומות (חסידות צאנז לדוגמא), קבלו את ספרי מוהר"ן, ולא את ספרי תלמידיו ר' נתן. אך עיין בספר "עשר קדושות" (מהדו"ב) שכתב שביקר אצל ה"דברי חיים" מצאנז זיע"א, וראה שם בארון ספרי "ליקוטי הלכות" (לר' נתן), ושאל את השמש, ואמר לו כי אכן הרבי מעיין בזה הרבה¹⁷.

● ישנם עוד כמה קהילות חסידיות, שמקובל בידם, כי רבותיהם היו מתנגדים למוהר"ן, או ללימוד ספריו, או לתלמידיו ר' נתן, ועיין על כך בספר "שבחו של צדיק" באריכות גדולה, איך שהוכיח ממקורות רבים ונאמנים לא כן, ואי אפשר להאריך יותר מדי במסגרת זו.

● ר' אלי' לופיאן זצ"ל, נשאל ע"י הר"ר צבי יוסף ואסילסקי על ספרי ברסלב, וענה "הן אלו ספרי המוסר האמיתיים".

● אצל ר' אלחנן וסרמן זיע"א הי"ד היו הספרים "ליקוטי מוהר"ן" ו"ליקוטי תפילות". כן סיפר תלמידו ר' יצחק גלבר שראה בעצמו.

● הגאון ר' דוד סאלאוויצקי שליט"א סיפר כי ה"בית הלוי" היה רגיל ללמוד בזה הרבה, וגם הגר"ח מבריסק אמר על עצמו שעבר על כל ספר "ליקוטי מוהר"ן", וגם כתב מכתב תמיכה נלהב ל"אנשי מעמד באומן", (נמצא בעזבונו של הר"ר נתן צבי קניג).

17. הסיבה האמיתית, שלעומת הרבה מגדולי וצדיקי הדורות, שעסקו בלימוד ספריו של מוהר"ן, לא מצינו כמעט מי שעסק בספר "ליקוטי הלכות" לר' נתן, משום שהספרים הללו לא היו מצויים כמעט, אפי' בין חסידי ברסלב (באומן היה רק סט שלם א' שעבר בין כולם), והראיה לכך שזהו הסיבה, מה שכן מביאים הרבה מהספר "ליקוטי עצות" או שעסקו בספר "ליקוטי תפילות", שגם הם ספריו של ר' נתן.

● הרב דסלר זצ"ל מזכיר בספריו מספרי ברסלב, הן מליקוטי מוהר"ן והן משיחות הר"ן, וניכר שאין זה ידיעה אחד ששמע עליה, אלא שהיתה לו שליטה בספרים, והוא מתייחס אליהם כדבר ידוע, כלשונו "כבר כתב מוהר"ן", ואף שולח את המעיין בספריו לעיין במקור ולדייק שם היטב, ובצוואה לבניו, הזהירים וזרזם ללמוד ספרים אלו ולעיין בהם.

וסיפר הג"ר ר' משה שפירא שליט"א, שפעם ביקר אביו אצל הרב דסלר זצ"ל, והתלוננה בפניו אשתו של הרב: בעלי לוקח קצת פלוסופיא, קצת חסידות, קצת קבלה, ולכולם יחד קורא "מוסר", ענה לה הרב דסלר, בשביל מוסר, צריך אזנים וצריך לב, ואת אלו מקבלים דרך הדברים הנ"ל.

● החזון איש זיע"א אמר להג"ר משה מרדכי שולזינגר זצ"ל (מ"ירחי כלה") בבחורות ללמוד ספר "משיבת נפש" (כך סיפר הנ"ל בדרשותיו, והוסיף שהועיל לו מאד. שמעתי מאנשים שנכחו שם), וגם המליץ ללמד ילדים בתשב"ר ערך "צדיק", ואין ידוע אם דיבר על "ספר המידות" או על "ליקוטי עצות", על כל פנים, ברור שידע והכיר במה מדובר.

הר"ר בן ציון אפטר [מבאי בית הגר"ז מבריסק זצ"ל] ראה פעם את הספר "ליקוטי מוהר"ן" על שולחן החזון איש, וכשהתפלל אמר לו, אני לומד בזה הרבה, זה ספר מוסר טוב מאד.

כמו כן המגיה של ספריו היה הרה"ח ר' אלחנן ספקטור זצ"ל מראשי חסידי ברסלב, ובאגרות חזון איש (ח"א מכתב ל"ז) מובא איגרת ששלח אליו, וכתב "כי אין עצבות בעולם כלל, למי שזכה להכיר אור האורות של האמת", ואף שאפשר לטעון שכונתו היתה למשהו אחר, אך יהא בכך פליאה גדולה על החזון איש שכתב לשון זה בדוקא לו, ולא לאף אחד אחר, כאשר מסברא היה כותב זאת לכל אחד אחר **חוץ ממנו**, כיון שהוא עלול לפרש דבריו לא כפי שהתכוין, (ובנוסף צירוף המילים "אור האורות" היא יצירתו של ר' נתן כתואר שבח על מוהר"ן ואיננה מצויה בשום ספר לפניו), וד"ל].

סיפר הר"ר נתן ליברמנטש שליט"א, שבשנת תשי"ט סידר את ספרי החזון איש לדפוס יחד עם הרה"ג ר' שמריהו גרינמן זצ"ל, ודיברו אז ששערי רוסיא עומדים להפתח, וממילא כבר החלה הרשמה לנסיעה לראש השנה לאומן, ואמר לו ר' שמריהו שרוצה אף הוא להצטרף, וכשהתפלל על כך, אמר לו, שהוא רוצה לזכות להיות על ציונו, משום שראה אצל החזון איש שמאד החזיק ממנו.

● הסטיפלער זיע"א (בעל ה"קהילות יעקב"), למד בכל יום ליקוטי מוהר"ן (כך סיפר הרה"ח ר' נתן צבי קניג, שכאשר הביא לו במתנה ספר זה, הוציא לו מתוך ארגז את הספר, כשהוא משומש ובולו, ואמר לו שלומד בזה כל יום, וביום שאינו לומד ליקוטי מוהר"ן מרגיש קרירות ביראת שמים. וכן סיפר הרב טוביה יעקבזון שליט"א נכד הסטיפלער (משגיח בישיבת "צעירים בב"ב) שמעתי מבחור ששמע ממנו בשיחותיו בישיבה,

וכן סיפרו כמה אנשים שראו אותו מתפלל מתוך ספר "ליקוטי תפילות" של ר' נתן (כך סיפר אחד מגדולי ראשי הישיבות לר' נתן צבי קניג זצ"ל, וכן סיפר ר' מנדל פרוש, ור' אלי' פינקל שליט"א סיפר שראה אותו רוקד עם ספר זה) ואמר פעם לבחור שרוצה לפרסם בעולם,

שמי שרוצה להתקרב לעבודת ה', שילמד הספרים הללו, אך ידע שלא רק שלא ישמעו לו, אלא אף יפסיקו לשמוע לו בדברים אחרים (כן סיפר ר' שמחה ברלב שליט"א ששמע מאותו בחור).

ועוד סיפר הר"ר נתן צבי קניג זצ"ל, ששאל אותו בשנת תש"מ, אילו יפתחו השערים לרוסיה, אם יסע לראש השנה לאומן, ענה לו, כן. שאל אותו, אם כן מדוע אינכם באים למירון (שיש שם קיבוץ של חסידי ברסלב בראש השנה), ענה לו: זה ר' נחמן לא אמר.

● סיפר הר"ר נחמן בורשטיין שליט"א: כשלמדתי בישיבת "עץ חיים", שאלתי את הרה"ג ר' וועלוול צ'צ'יק [שהיה מהמקורבים ביותר להגרי"ז מבריסק זצ"ל, ואמרו עליו שידוע כל ה"ביאור הגר"א" ישר והפוך], אם הוא לומד גם ספרי חסידות, ואמר, בודאי, ספר התניא, וקדושת לוי וכו', שאלתי, ומה עם ליקוטי מוהר"ן, ענה, את זה למדתי ישר והפוך, והוסיף: אנשים חושבים שספר זה הוא 'עוד' ספר חסידות, אבל האמת, שכל הראשונים והאחרונים נמצאים בתוך הספר, שאלתי, מה ענין זה לזה, הלא אין זה ספר הלכה, ענה: אף על פי כן. והראה לי דוגמא על מקום שמוכח כשיטת הרי"ף. אמרתי לו: על הרב מטשערין שמעתם (מתלמידי ר' נתן, חיבר הרבה ספרים), ענה, כן. אמרתי: יש לו ספר "נחת השולחן" בו ביאר על פי הסימן הראשון בליקוטי מוהר"ן את כל השולחן ערוך (אורח חיים, יורה דעה, ואבן העזר), אמר: תוכל להביאו לי? עניתי שקשה להשיג את זה, אך תחת זה, יעשה ר' וועלוול בעצמו אותו דבר על פי סימן ב' בליקוטי מוהר"ן, ענה לי, הדבר אפשרי, אך צריך לכך הרבה זמן, ואין לי פנאי לכך, עד כאן. (שמעתי בעצמי).

● הר"ר אליהו גודלסקי שליט"א סיפר שכשלמד בישיבת ליקווד, קרא לו המשגיח ר' נתן וואכטפויגל זצ"ל, ושאל אותו מה הוא לומד בסדר מוסר, ענה: ספר משיבת נפש, אמר לו: טוב מאד, תמשיך.

● הרב וולבה זצ"ל מביא בספריו ברשימת הספרים המומלצים לכל אחד ללמוד, ספר "משיבת נפש". (כן הוא במהדורה שתחת ידי, אך בהוצאות מאוחרות יותר הושמט משום מה).

● הרב נ. לנדסמן שליט"א סיפר שכששאל את ר' משה שפירא שליט"א על ספר "ליקוטי מוהר"ן" ענה לו: חיזוקים כמו שם לא תמצא בשום מקום. וכן העיד עליו תלמידו ו הג"ר צבי חשין שליט"א שבקי בספר זה בעל פה.

● הרב פינקוס מזכיר מדברי מוהר"ן, לא בפירוש אמנם. אך מי שבקי בספרי מוהר"ן יכול ממש לזהות ולהצביע על מקור הדברים.

● שמעתי מהרב שלמה זלמן חשין שליט"א: בשנת תשמ"ט נפתחו השערים לרוסיה, ונסעו אז לראש השנה כ- 250 אנשים, ושנה לאחר מכן [תש"ן] נסעו כ- 1000 איש, ואז אמר לי הרה"ג בנימין פינקל בשם אביו הג"ר אריה פינקל שליט"א [ראש ישיבת מיר בברקפלד], שכעת הוא רואה שהיה לר' נחמן רוח הקודש, שאמר "האש שלי תוקד עד ביאת המשיח", ולפני כמה שנים שהיו מתי מספר חסידי ברסלב היה נראה שזה בלתי אפשרי, אך עכשיו

שבתוך שנה, הוכפל כמות הנוסעים פי ארבע, נראה בחוש שהוא צדק.

כל אלו הם מה שידוע לי והרבה מעבר לזה בספר "שבחו של צדיק" שכדאי מאד לעיין בו, ומתוך כל כך הרבה שיש שם אפשר לקבל את רוח הדברים, וכן הרבה מהעדויות שם הם אנשים החיים עמנו, וניתן לבירור, ונרחיב בזה עוד בעז"ה בחלק השאלות והתשובות.

פרק ג'

כאן הבן שואל

שאלות ותשובות בעניינים הנ"ל עם הרבה הוספות

בכדי להשלים את התמונה, נשתדל בס"ד לענות על שאלות שנשאלו, כאשר חלקם כבר מתישבים ממילא על ידי הנ"ל ובהם נקצר יותר, וחלקם מצריכים תוספת ביאור.

א. מדוע התפאר מוהר"ן יותר משאר צדיקים, ואם לצורך הפצת דעתו הק': א. לכאורה זה גורם ההיפך. ב. ענין התקבלות הספרים בעם ישראל זהו ענין של סיעתא דשמיא, וכמו שאמרו חז"ל, הכל תלוי במזל (סיעתא דשמיא) ואפי' ספר תורה שבהיכל (אם יקראו בו או לא).

תשובה: התשובה לשאלה זו התבארה בארוכה בחלק הראשון, ובקיצור נמרץ, היות ומדובר במי שאין לנו שמץ השגה בו, וגדלותו אינה דבר שנתון בספק, וכפי שהארכנו, ממילא אין כל תמיהה אם לא זכינו להבין דבריו ואת הסיבה לאמירתם, אם זכינו להבין, מה טוב, ואם לאו, ה' יאיר עינינו, אך אין זה אמור להשפיע מאומה על גישתנו.

הזכרנו, כי מותר לו לתלמיד חכם להודיע עצמו במקום בו אין מכירים אותו, כמובא בגמ' ונפסק בשו"ע. ויש כאן איזשהו בסיס להבין את הדברים. וכן הזכרנו שהדבר מצוי רבות אצל הרבה מאד צדיקים, ואין זה חדוש של מוהר"ן.

הטענה שדברים אלו מרחיקים אינה מדויקת, ישנם רבים מאד מאד, בפרט בדורות קודמים, שהתקרבו דווקא על ידי זה, ואת האחרים שלא התקרבו על ידי זה, על כל פנים זה לא ריחק למי שחיפש באמת, כפי שהמציאות מוכיחה, רק הצגת הדברים בזלזול רב ובאופן של "ביקורת" כביכול (עפ"ל) אולי גרם לכך, וכפי שידוע לי, גם על ידי זה עצמו התקרבו רבים.

לגבי הטענה שהכל תלוי בסיעתא דשמיא, ודאי שהדבר נכון, אך עם כל זה מוטל על האדם להשתדל בהפצת ספריו, כפי שנהג ה"חפץ חיים" שנים רבות שהסתובב למכור ולהפיץ ספריו, וגם כתב כן בצוואתו להפיץ ספרי 'משנה ברורה' ו'חפץ חיים' בבתי כנסיות, וכל שכן כשלא מדובר על ספר, אלא להפיץ את דעתו, ולמשוך אליו בני אדם כדי לקרבם לעבודתו ית', בוודאי שמוטל לעשות כל טעמך להפיץ זאת ולא לפטור עצמו בטענה שזה ענין של סיעתא דשמיא, ועל אחת כמה וכמה כשמדובר על דרך שיש בה את הכוח החזק ביותר לעמוד בנסיונות של דורינו, ובפרט כאשר עליו לעמוד מול התנגדות חזקה כל כך, הלא אין פשוט מכך שעליו לעשות הכל להפיץ כמה שיותר, וגודל ההצלחה הוא זה שתלוי סיעתא דשמיא, כמו כל נושא בעבודת ה', שעל האדם מוטל לעשות את שלו, וההצלחה בפועל כבר אינה תלויה בו.

ב. המושג - "להוריד תורה", והכינוי "תורה" לסימנים בספר מבלבל, הלא יש לנו תורת ה', וזה

רק חלק ממנו.

תשובה: לא זכור לי המושג "הוריד תורה", אך בהחלט הוא "חידש" ו"גילה" תורה, כאשר המושג "חדושי תורה" הוא דבר שקיים מאז מתן תורה, כאשר על כל אחד מוטל לחדש חדושי תורה כפי כוחו, ולכל אחד יש את חלקו בתורה שרק הוא יכול לחדש, המושג "לגלות תורה" אף הוא אמור על חדושי תורה, זאת משום שהכל בעצם כלול בתורת משה (כל מה שתלמיד עתיד לחדש), והחדוש רק מגלה בעצם את הטמון בתורת משה, בדרך כלל הכינוי "גילוי" ניתן לחדושים מיוחדים במהותם כתורת רשב"י והאר"י הק' וכו'.

הכינוי "תורה" לסימן בספר: תורה אחד, תורה ב' וכו', לא ניתן על ידי מוהר"ן בעצמו, וגם לא על ידי תלמידו מוהרנ"ת ז"ל, שבספריו מכנה אותם בשם "סימנים", וכנראה החל הדבר יותר מאוחר. אך כן מופיע הכינוי למאמר - "תורה" ("התורה המתחיל אמור אל הכהנים" וכדו'), כשהכוונה ל"חדוש תורה" פלוני, והוא כינוי שהוא מקובל, כמו "דרשה" אצל הבני תורה, ו"דרוש" אצל הספרדים, כך "תורה" אצל החסידים.

ג. לגבי המושג "צדיק": א. מיהו "צדיק" ומיהו "צדיק אמת". ב. האם ישנם צדיקים מיוחדים. ג. מהי הגדרתם של כל צדיקי הדורות.

תשובה: ננסה בס"ד לסדר ולהגדיר ברור את המושגים שלפנינו: אדם כשר, חסיד, ת"ח/למדן, צדיק, צדיק אמת.

[נקדים, כי האמור להלן, בנוי על יסודות נאמנים, אך מכיון שהוא מבוסס על הרבה הקדמות, שאין להם מקום במסגרת מצומצמת זו, לא ניתן לפרט המקורות, מלבד בודדים שהוזכרו בתוך הדברים].

אדם שעבד על עצמו, והגיע למה שצריך להגיע, היינו קיום של כל התורה ועמידה בנסינות, זהו "אדם כשר", (ובחז"ל הוא מכונה "ירא חטא", שהוא סוף סולם המעלות במאמרו של רבי פנחס בן יאיר, אך כמובן שבזה עצמו ישנם מדרגות, וכמו שכ' ה"מסילת ישרים" [פ"ד ופכ"ד]), ואם התעלה מעבר לזה, והנהגתו היא לפני משורת הדין, ובכל דבר מחפש להוסיף עוד ועוד, זהו "חסיד".

אדם שיגע בתורה, וראוי להורות, זהו "תלמיד חכם" (ש"ך יו"ד שלד, סח), ובחלק מהספרים הכינוי הוא "למדן", כמובן שיש בזה הרבה דרגות, אך הרעיון שווה בכולם - שלימות מסוימת בלימוד התורה.

שני המושגים הנ"ל כמובן שייכים גם באדם אחד - תלמיד חכם ואדם כשר, או ת"ח וחסיד. ואדרבה, בדרך כלל הם אמורים להיות ביחד, אך לא בהכרח (כלומר, ישנם אנשים כשרים שאינם תלמידי חכמים, ולהיפך ח"ו).

"צדיק" זהו מושג שלישי, והוא אדם שמלבד עבודתו הפרטית, יש לו אף עבודה להשפיע

ולהנהיג אחרים¹⁸, כדלהלן.

נרחיב מעט את התמונה: משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לבניאים, והם לאנשי כנסת הגדולה וכו', מדוע לא נאמר "משה וכל ישראל קבלו תורה מסיני, ומסרוה לבניהם, והם לבניהם, עד סוף כל הדורות", כפי שאכן אמור להיות לכאורה.

ביאור הדבר, ודאי נמסרה התורה לכל יחיד, וכל אחד יש לו תפקיד להעביר הלאה לצאצאיו עד סוף כל הדורות, אך התורה והיהדות בנויים באופן של רב ותלמיד, כלומר, בכל דור ישנם את "רבני הדור", אלו שתפקידם למסור את התורה לכל הדור, ולדאוג לקיומה על ידי כל הדור. בתחילה היה זה משה רבינו, אחר כך יהושע, אחר כך התחלק התפקיד בין הזקנים, ולאחר מכן הנביאים, אחריהם התנאים והאמוראים, ראשונים ואחרונים, כאשר במשך הדורות, פעמים שהיה זה אחד שהנהיג את כל הדור, כמשה, יהושע, שמואל, שמשון, ופעמים שהתפקיד התחלק בין מס' גדול יותר של רבנים, כשכל אחד מהם ממונה על חלק מעם ישראל באותו דור, שחלק זה צריך לקבל את תורתו ודרכו ממנו.

כלומר, ישנם אנשים שבעצם מהותם הם אינם אנשים פרטיים, אלא אנשים כלליים - ציבוריים. שמלבד תפקידם הפרטי בעבודת ה', תפקידם הוא גם כן עבודת כלל הציבור, כולו או חלקו. נשמתם היא נשמה כוללת, שאחראית על נשמות אחרות שתחתיה: ותפקיד זה מכונה בשם "צדיק". (צדיק הוא מידת ה"יסוד" שענינו הוא "משפיע", וגם המובא בזה"ק "מאן צדיק, מאן דנטר ברית", הוא משום שבנקודה זו יש בכל אחד תפקיד של "משפיע", ועי' ליקו"מ סי' ל"ד שבכל אחד מישראל יש נקודת "צדיק" מסוימת שאותה הוא אמור להשפיע לאחרים, ואכמ"ל).

וזהו שאמרו חז"ל (יומא לח:), ראה הקב"ה שצדיקים מועטים, עמד ושתלן בכל דור ודור, לא מדובר על תלמידי חכמים, ולא על חסידים, אלא על "צדיקים", שתפקידם להשפיע על הדור, ועל כן שתלן הקב"ה בכל דור, בכדי שלכל דור יהא מנהיגים כנצרך, וכבר הראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ומנהיגיו.

להשלמת התמונה נוסיף: מובן לפי זה, מה שמצינו שישנם חטאים שהעונש עליהם היה לאדם עצמו שנכשל, והיו פעמים שהעונש היה עונש לכלל, כגון, אברהם אבינו כשאמר במה אדע, נשתעבדו בניו במצרים, דוד המלך [למאן דאמר שקיבל לשון הרע] נענש בחלוקת המלכות, כשנשא שלמה את בת פרעה, לא נענש בעצמו, אלא נעץ גבריאלי קנה בים ועליו נבנה כרך גדול של רומי, וכן רבים, זאת משום שעבודתם אינה עבודה פרטית אלא עבודה השייכת לכלל הציבור.

נחזור לענייננו, כל אחד מצדיקים אלו, נקרא "צדיק אמת", המושג "אמת" בא רק להפקיע מתלמידי חכמים שחשבו עצמם ראויים להנהגה, ובאמת לא היו ראויים¹⁹, או מצד דרגתם,

18. עיין ספר "נזר ישראל" ח"ג, מאמר "עיבור צדיק", אך כפי שהקדמנו, היסוד בנוי על הרבה הקדמות, ועיין עוד להלן.

19. עיין "בני יששכר" (פרשת ויגש) על הפסוק "ולא יכול יוסף להתאפק", דברים נפלאים בענין.

או מצד שורש נשמתם שלא זה היה תפקידם, היה להם תפקיד פרטי ולא ציבורי, וממילא לא היה בידם את הכוח והכלים לסייע ביד אלו שבאו לקבל מהם הדרכה בעבודת ה', אלא אדרבה, קלקלו והפסידו, אלו מכוונים בספרים בשם "מפורסמים של שקר"²⁰.

ברור לפי זה, כי כל הצדיקים המוכרים לנו, כהגר"א מוילנא, החפץ חיים, הגר"י סלנטר וכו' וכו', הם "צדיקי אמת".

אלא שכאן ישנה נקודה נוספת.

אמרנו, כל דור וצדיקיו, כל קבוצה ומנהיגה. אך, ישנם כמה צדיקים שהם מנהיגים של עם ישראל כולו, של כל הדורות, ושל כל יחיד ויחיד, מאז היותם בעולם ועד ביאת גואל צדק בב"א, וזאת עקב כך שהם נשלחו להביא לעם ישראל דבר חדש במהותו שלא היה קודם להם ולא בלעדם.

משה רבינו מסר את התורה לעם ישראל, ברור כי הוא מנהיגו של כל אחד ואחד מעם ישראל לדורותיו, כל שבידנו הוא תורת משה, אם כן כולנו תלמידיו, כמו כן נכון הדבר לגבי רבי שמעון בר יוחאי זיע"א, אף הוא גילה מהלך חדש שלא נתגלה קודם לכן (מלבד למשה רבינו ע"ה), ובמהלך זה שגילה לעם ישראל, הרי הוא בעצם מנהיגו של כל עם ישראל לדורותיו, משום שכולם נצרכים לחלק זה וכפי שיבואר, ועל זה הדרך אף האר"י הק', שאף על ידו נתגלה עבור עם ישראל חלק חדש ומהלך חדש שלא היה קיים קודם לכן ביהדות, ובזה הוא רבן של כל ישראל, ובדרך זו אף הרמח"ל, שאף לו נתגלו סודות חדשים, והוא השלמה של רשב"י זיע"א (כמבואר בתיקונים החדשים שגילה).

כן הדברים לגבי דרך החסידות שנתגלה על ידי הבעש"ט הק', שאף הוא מהלך חדש שבזה כולנו תלמידיו, וכן הוא הדבר לגבי מוהר"ן מברסלב זיע"א, שחידש אף הוא ענין חדש לגמרי, ובזה הוא רבן של ישראל, אלו הם "צדיקים מיוחדים", שהמיוחד בהם, שהם היו מנהיגים לא רק לדורם ולאילו שתחתם אלא לעם ישראל כולו, [ישנו חילוק כלשהו, והוא, שמשה רבינו ע"ה היה ועודנו המנהיג של כל הדורות ממש, מאז מתן תורה, ועד ביאת המשיח בב"א, רשב"י זיע"א, אף הוא מנהיג של כל הדורות, אך (בפועל, בלי לצלול לסוגיית שרשי נשמתו ושייכותו ואחדותו לנשמת משה) רק מאז שהתגלה ספריו בעולם, והאר"י הק' (כנ"ל), מלפני כחמש מאות שנה, הבעש"ט (כנ"ל) לאחריו, ומוהר"ן (כנ"ל) עוד מעט אחריו, אך בזה שווים הם, שכל אחד בזמנו גילה רובד חדש לגמרי של התורה הק', שמיועד עבור כל עם ישראל, מאז גילויו עד ביאת גואלינו בקרוב].

מצאנו כמה עניינים מיוחדים המשותפים לצדיקים אלו, ונציין אותם בקצרה, בלא להיכנס לביאור הענין: א. כל הצדיקים הללו, לא כתבו תורתם בעצמם, אלא תורתם נכתבה על ידי תלמידיהם [מלבד משה רבינו, שהוא בחינת תלמידו של השי"ת בעצמו, ואכמל"ב]. ב.

20. ובשם הרה"ח ר' אלעזר מרדכי קעניג שליט"א שמעתי, כי "צדיק" הוא מי שהגיע למדרגה צדקות, ואינו למדן בגמפ"ת, אך "צדיק אמת" הוא מי שגם למדן, שיש לו אף השגה בתורה הנקראת "אמת", ויש להרחיב בזה, אך אין כאן מקומו, ובכל אופן אין מזה נפקא מינה לענייננו.

צדיקים אלו, היה עליהם, או על דברי תורתם, מחלוקות גדולות מאד, [משה רבינו היה עליו מחלוקתו של קורח וכל גדולי הדור, וכמובן של דתן ואבירם, ובעצם של כל עם ישראל שוב ושוב. על ספר הזה"ק היו מתנגדים רבים, אם הוא אמת, ואם צריך להדפיסו וכו' (וביניהם רבינו היעב"ץ זיע"א). וכן על כל תורת הקבלה, כמו' כן חלקו על האר"י הק' ורצו להחרימו (ובין המתנגדים היה רבינו המהרש"ל זיע"א), כפי שכותב תלמידו מהרח"ו, וכן ידוע על המחלוקת על הרמח"ל, ועל הבעש"ט, ועל מוהר"ן, והארכנו בזה לעיל. ג. בצדיקים אלו מצאנו את ענין ההתפארות בעצמם יותר משאר צדיקים. ובנוסף כל אחד מהם [ורק הם:] גילה על עצמו שיש בנשמתו הארת משה-משיח. [ביאור ענינים אלו מצריך אריכות גדולה שאין כאן מקומה, ואי"ה עוד חזון למועד].

וכאן חשוב להבהיר, יתכן באמת, שלצורך שלימותו של כל אחד אין צורך להתעסק ממש בחלקי התורה הללו וללמוד את כולם מתחילה ועד סוף וכו', ועל כן ביחס לאנשים שכבר עברו מן העולם, ונראה לנו שאכן הגיעו לשלימותם, ניתן לומר שהם לא נצרכו לזה, או שהקב"ה הזמין להם לקבל את החלק שהם נצרכו לו מתוך תורה זו, בדרך ישירה או עקיפה, במודע או שלא במודע, באתגליא או באתכסיא, ולהם זה הספיק, וכך הגיעו לשלימותם.

ובהחלט יתכן עקרונית, שאף לחלק מאיתנו שיחיו לאוי"ט מספיק אופן כזה, אך כיון שאין לנו אפשרות לדעת כמה אכן כל אחד מאיתנו נזקק לזה, ובפרט שהצורך בזה גובר והולך ככל שעובר הזמן, והנסיגות נעשו גדולים וכבדים הרבה יותר מיום ליום, ורואים אנו בעינינו, למגינת כל לב, עוד ועוד קרבנות שנפלו מאתנו, השי"ת יחזירם בקרוב, מי הוא זה שמוכן להסתכן ולקחת אחריות כבדה כזו, על עצמו ועל צאצאיו, ולהרשות לעצמו להתרפות ולהתרחק וכל שכן לזלזל בלימוד ספרים אלו, הלא זהו פחד פחדים, הרבה יותר מספק פיקוח נפש.

ממילא אין כאן שום רגע מיותר לפקפקים ולחשבונות, ובשביל הצד הקטן ביותר של תועלת, וכל שכן כאשר מדובר על הרבה יותר מצד קטן, וכמעט שאין צד קטן להיפך, אמור כל אחד לגשת לספרים אלו כמוצא שלל רב, לתפסם בעשר אצבעותיו, לעסוק בהם כראוי, לתרגם אותם אליו למעשה, ולקיים את העצות הנפלאות, וכך להציל נפשו ונפש צאצאיו מהמבול הנורא שיש בחוץ ובפנים, אשר פוגע ושוטף גדולים וקטנים רח"ל.

ואם לא נעשה כך, מה נענה ליום הדין, איך הכנסנו עצמנו לכזה ספק גדול, כשהסכנה מנגד כל כך איומה, האין זה הפקרות, האין בכך הוכחה שחלילה עבודת ה' אינה מספיק חשובה לנו, כך שבשביל ספק גדול של התנגדות אם ישנו, ובשביל חוסר הבנה בדיבורים מסוימים, מוכנים לאבד כאלו כלי זיין בעיצומה של מלחמה הגדולה ביותר בתולדות עם ישראל.

העסקנים שעוסקים עם הבחורים, יודעים כולם, כי אם לא הצליחו בשום אופן לפעול על הבחור לטובה, המוצא האחרון והיעיל בדרך כלל, הוא ספרי או תורת "ברסלב", אך מדוע להשתמש בזה כמוצא אחרון ולא כמוצא ראשון, ומדוע בעצם לתת לעסקנים לעשות את זה, ולא לעשות זאת בעצמינו לכתחילה כדי שלא יצטרכו הבחורים להגיע אל העסקנים?!

ד. איך אפשר שצדיק שחי לפני 200 שנה ידריך אותי בכל פרט כשלא הכיר אותי.

תשובה: הנה ברור הדבר כי כאשר חז"ל הקדושים גילו לנו, כי השי"ת נטל את אותם צדיקים מועטים "ושלתן" לקיום כל הדורות, מונח בדבריהם, כי צדיקים אלו אינם בדווקא שייכים לרמת אותו דור, שאם כן אין צורך "לשותלם" אלא ממילא הם אמורים להיות בדור הזה, "שתילה" פירושו לקחת צדיק שלא שייך בעצם לדור זה שנשתל בו, ורק הונח בו בכדי להיות לעזר עבור בני אותו דור, וכפי שאכן כל אחד מבין, הגר"א מוילנא לא היה שייך כלל לדורו אלא לראשונים או לתנאים, וכן החזון איש ועוד הרבה צדיקים.

ואם כך אמורים הדברים לגבי כל צדיק, או לכל הפחות הרבה צדיקים, קל וחומר הדברים כשמדובר על הצדיקים הנ"ל שהם בחינת ה"רבי" של כל עם ישראל, הרי ברור שנשמתם גבוהה מאוד מאוד, והורדו במיוחד בכדי להיות לתועלת עבור בני דורם והבאים אחריהם, וזמן ביאתם לעולם, משך חיותם, וכל השייך לזה, הכל בדקדוק רב כפי הצורך לעם ישראל שזה כל מטרת בואם, ואם כן הדבר, בוודאי ניתן להם הכוח למסור לעם ישראל חדושי תורה כאלו המתאימים עבור כל אחד בכל דור ובכל מצב, אדם פרטי יכול להדריך לכל היותר אדם או כמה בני אדם פרטיים, משום שעד כאן מגיע כוחו והשגתו, וכן צדיק של דור מסויים מקבל כוח לספק צרכיהם של בני דורו או אלו שתחת הנהגתו, אך אלו שהם מנהיגים של כל עם ישראל כולו יש בדבריהם די סיפוק לכל אחד ואחד מעם ישראל לדורות עולם, את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה.

ה.האם הדבר מתאים גם לנשים.

תשובה: ללא ספק הדבר מתאים גם לנשים, אך כמובן, ישנם חלקים המתאימים יותר אף לנשים ללמוד בעצמם, וישנם שלא, מסתבר שרובו של ספר "ליקוטי מוהר"ן" ורובו של "ליקוטי הלכות" לא מתאים ללימוד נשים, אך ספר המידות, שיחות הר"ן, משיבת נפש, והשתפכות הנפש, וללמוד מוסר השכל מתוך הסיפורי מעשיות, מתאים אף לנשים.

ופשוט, שהענין של 'התבודדות', אין כמוה מתאים לנשים, שכל מהות טבעם - קשר ושייכות לבורא עולם, ובדורות קודמים היו נשים רבות, ואולי אף רובם, שלא ידעו כלל קרוא וכתוב, והתפללו מליבם במילים שלהם להשי"ת על כל דבר.

וייתכן מאד, שמעבר למה שמחוייבות להתפלל בסדר התפילות הקבועות, יש מקום גדול להעדיף את ההתבודדות, היינו התפילה האישית, על פני חלקים אחרים בתפילה שאינן חייבות בהם, ואין ספק שיש בזה כוח הרבה יותר לקרבם אל השי"ת, לרוממם, לחזקם, ולהדריכם נכון בעבודת ה', להתמודד עם עול הבית, חינוך הילדים, צניעות, וכל נסיונות דורינו.

חשוב להדגיש, כי אין די במה שהבעל עוסק בספרים אלו, בשביל שזה ישפיע על אשתו, כשם שאם הוא עבד על מידת הכעס, לא מפני זה תפסיק אף היא לכעוס, על כל אחד לעבוד בעצמו, לפי ענינו, תכונותיו, מצבו ומזגו.

ו. מדוע אי אפשר להתחזק בספרים אלו, מבלי להיות "חסיד ברסלב".

תשובה: האמת, שאין מושג "חסיד ברסלב", אין לבוש שנקרא "לבוש של ברסלב", אין שפה, נוסח, שיכון, של ברסלב, וכמעט גם לא "מוסדות" של ברסלב, ברסלב אינה "חסידות", אלא דרך בעבודת ה', מי שלומד את הספרים, מקיים את העצות, שייך לדרך זו, אף אם הגדרתו הרשמית אינה כזו, ומי שאינו עושה כן, אינו שייך, אף אם על דלת ביתו רשום "בית ברסלב".

כלומר, אדם יכול וגם צריך, שישאר כפי שהוא, עם כל נוסחאות²¹ ומנהגי קהילתו ובני עדתו, לבושו וסגנון חייו, ועם כל זה לעסוק בספרים אלו ולקיימם, ואז יזכה לחיים אחרים לגמרי, כפי שנתבאר.

ישנם כן בתי כנסת של ברסלב, הידועים בסגנון התפילה המיוחד שבהם, תפילה במתינות, ברגש ובהתלהבות, שאינם מצויים במקומות אחרים, ואלה הם כמובן תוצאות של הלימוד בספרים, וקיומם.

ז. מה צורך יש "להתבטל" לצדיק, לכאורה די ללמוד את הספרים ולקיים את העצות.

תשובה: הענין רחב ועמוק, ומצריך חיבור בפני עצמו, אך באופן פשוט ביותר ניתן לומר:

א. נשתמש במשלו הידוע של ה"מסילת ישרים" (פ"ג), אנו עומדים ב"גן המבוכה", מול השבילים המסועפים והמבלבלים כל כך, ואין לנו ברירה, אלא להקשיב לאלו שכבר הגיעו לאכסדרה שידריכו אותנו בכל פרט, ולבטל כליל את דעתנו, אם קצת נערב את דעתנו האישית, יראה לנו, שבסיבוב זה אפשר גם בצורה כזו, ופה זה לא בדווקא כפי שהוא אמר, ובדרך זו, ברור שלא נגיע לאכסדרה.

ב. "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", ופירש רש"י [ומקורו מחז"ל] "אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין", הדבר כמובן אינו אפשרי מבלי התבטלות מוחלטת.

ג. כאשר לא מדובר ברעיון אחד, או כמה רעיונות, אלא בהדרכה מפורטת על כל פרט, ועל כל יום, ועל כל מצב, בחיים, כך שאין שום נקודה שאין על זה מענה בתורה זו, הלא כל כך פשוט והגיוני, שהביטול מגיע מעצמו, הן זהו המדריך שלי על כל צעד ושעל.

ד. כאשר רואים את הגדלות, ואת העומק, הבלתי נתפסים בשכל אנושי, מי זה אשר לא מעצמו ירגיש עצמו כעפרא דארעא, וישליך דעתו לגמרי, בהבינו כי אין שום שימוש בדעת כזו, מול הר ענק שכזה.

21. וכן אמר מוהר"ן בפירושו, שאין שום נפקא מינה באיזה נוסח יתפלל, בין אשכנז בין ספרד וכו'. [שיח

בשולי הדברים:

כל מבקש אמת, רואה את האמת הזועקת מבעד לדברים הנ"ל, ועם כל זה, ההתנגדות כוחה גדול, היא כבר קיימת בעולם 200 שנה וריחה לא פג, הבחירה תמשיך להישאר בחירה עד ביאת גואלינו בקרוב, ואין אפשרות לבטלה, כך רצון השי"ת, זה לעומת זה עשה האלוקים. ואם כן אין ספק כי היצר ימשיך לבא בטענות וקושיות כהנה וכהנה, ומי שאינו לגמרי מבקש אמת, עלול לכתחילה לזלזל בכל הכתוב, ועל כך כבר אמר התנא "אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים", והכוונה היא, שמי שנפשו יקרה לו, עליו להתחנך ולזעוק לאבינו שבשמים שיאיר עיניו ויוליכנו בדרך האמת, ולא ילך אחר עצת היצר, שבשביל דברים של מה בכך, גוזל ממנו את תקוותו הנצחית, ה' יצילנו.

וז"ל הספה"ק ליקוטי מוהר"ן (ח"ב סימן ע"ח):

וצריכין לבקש מאד מהשי"ת לזכות להתקרב להצדיק האמת וכו', כי הבעל דבר שם לבו ע"ז מאד עכשיו, לבלבל את העולם, כי ישראל הם עכשיו קרובים אל הקץ מאד, ויש עכשיו לישראל געגועים גדולים וכיסופין להשי"ת, אשר לא היתה כזאת מימי קדם, וכל אחד נכסף מאד להשי"ת, על כן הערים הבעל דבר, והכניס מחלוקת בין הצדיקים, והקים בעולם מפורסמים הרבה של שקר, וגם בין הצדיקים האמיתיים הכניס מחלוקת גדול, עד שאין אחד יודע היכן האמת, ע"כ צריכין לבקש מאד מהשי"ת לזכות להתקרב לצדיק האמת.